

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА SOCIAL POLICY

ISSN 0038-0091

УДК 364

Година 54

Број 1/2019.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

SOCIAL POLICY

Часопис за теорију и праксу социјалне политике и социјалног рада

ISSN 0038-0091 UDK 364

Број 1/2019 Год. 54, стр. 1 –

DOI: <https://doi.org/10.22182/sp.12019>

Часопис излази три пута годишњ

Часопис Социјална политика покренут је 1946. под називом Весник рада,
а од 1951. године излази под називом Социјална политика.

Издавачи

Институт за политичке студије, Београд, Светозара Марковића 36
тел. 33-49-204, 30-39-380, Е-mail: ipsbgd@eunet.rs, www.ipsbgd.edu.rs

Висока школа социјалног рада, Београд, Теразије 23

тел: 011/4040838 www.asp.edu.rs

За издавача

Живојин Ђурић

Владимир Илић

Главни и одговорни уредник

Зоран Весић

Заменик главног и одговорног уредника

Бранкица Јанковић

Владимир Илић

Редакција

Зоран Весић, Бранкица Јанковић, Владимир Илић, Луција Вејмелка,
Угљеша Јанковић, Ђорђе Стојановић, Александар Југовић, Данило Вуковић,
Фадил Еминовић

Савет часописа

Миле Милосављевић; Нијаз Карић; Биљана Маричић; Сузана Борнорова;
Живојин Ђурић; Зоран Драгишић; Светлана Драженовић; Биљана Зекавица;
Dragana Stöckel; Горан Петковић; Ива Бранковић; Julija M. Watkins; Сандра
Перић; Дарија Завишек; Весна Дуканац; Миодраг Ђурић; Сања Ђурђевић

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Секретари редакције

Бојана Секулић

Адријана Јовановић

Редизајн корица

Ана Милутиновић

Прелом и штампа- Ситопринт, Житиште

Тираж

300 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

САДРЖАЈ

Уводник.....5-7

Тема броја

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЛОЖАЈА ВУНЕРАБИЛНИХ ГРУПА СТАНОВНИШТВА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Ана Будак

ПРАВО НА ИМОВИНУ У КОНТЕКСТУ ЉУДСКИХ ПРАВА СА
ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПРАКСУ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА
ЉУДСКА ПРАВА.....9-27

Сузана Михајловић Бабић, Милена Деспотовић, Марина Ђаковић

ПРОЦЕНА ИЗАЗОВА ЗА ПРОФЕСИЈУ СОЦИЈАЛНОГ РАДА
ОД СТРАНЕ СОЦИЈАЛНИХ РАДНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ..29-50

Наталија Перичић, Зоран Весић, Марта Сјеничић

МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ У ДОКУМЕНТИМА
И АКТИВНОСТИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ.....51-72

Јелена Вуковић

ЗАДОВОЉСТВО КОРИСНИКА УСЛУГОМ КЛУБА ЗА СТАРЕ
НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА БЕОГРАДА.....73-101

Наталија Перичић

ПРИКАЗ НАУЧНЕ МОНОГРАФИЈЕ: STEVEN R. SABAT,
ALZHEIMER'S DISEASE AND DEMENTIA – WHAT
EVERYONE NEEDS TO KNOW, OXFORD, OXFORD
UNIVERSITY PRESS, 2018.....103-107

SOCIAL POLICY

CONTENTS

Introductory word.....5-7

The issue's Theme

IMPROVING THE POSITION OF VUNABILITY GROUPS OF POPULATION IN THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM

Ana Budak

RIGHT TO PROPERTY IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS
WITH THE FOCUS ON CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS.....9-27

Suzana Mihajlovic Babic, Milena Despotovic, Marina Djaković

ASSESSMENT OF CHALLENGES FOR SOCIAL WORK
PROFESSION BY SOCIAL WORKERS IN THE REPUBLIC
OF SERBIA.....29-50

Natalija Perisic, Zoran Vesic, Marta Sjenicic

INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN DOCUMENTS AND
ACTIVITIES OF THE EUROPEAN UNION.....51-72

Jelena Vukovic

SATISFACTION OF USERS WITH SERVICES OF ELDERLY
CLUBS IN THE TERRITORY OF THE CITY OF BELGRADE.....73-101

Natalija Perisic

BOOK REVIEW: STEVEN R. SABAT, ALZHEIMER'S DISEASE
AND DEMENTIA – WHAT EVERYONE NEEDS TO KNOW,
OXFORD, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2018.....103-107

Уводник,

Доц. др. Зоран Весић

Поштоване колегинице и колеге,

Пред Вама се налази први број часописа ”Социјална политика” у 2019. години. Од овог броја ћемо увести праксу да у сваком броју представимо по једну књигу која доноси најновија сазнања и разматра питања која су од значаја у нашем свакодневном раду. У овом броју то је књига Стивена Сабата, ”Алцхајмерова болест и деменција – шта свако треба да зна” чији је приказ сачинила проф. др Наталија Перишић.

У раду ”Право на имовину у контексту људских права са посебним освртом на праксу Европског суда за људска права”, ауторка Ана Будак са Правног факултета Универзитета у Београду даје осврт на члан 1, Протокола 1, Европске конвенције о људским правима. Овај члан штити фундаментално право грађана на мирно уживање имовине. Ипак ово право подлеже ограничењима, чија се прихватљивост процењује у сваком конкретном случају. У овом раду се анализирају случајеви у којима је Европски суд за људска права утврђивао повреду овог члана

”Процена изазова за професију социјалног рада од стране социјалних радника у Републици Србији” је рад ауторки Сузане Михајловић Бабић, Милене Деспотовић и Марине Ђаковић. У раду су приказани резултати истраживања које је спроведено упућивањем упитника социјалним радницима у центрима за социјални рад. Методом анализе оквира извршена је анализа 75 одговора социјалних радника. Резултати истраживања су указали на системске проблеме везане за професију социјалног рада, на националном и локалном нивоу. Услови рада у Центру за социјални рад су оптерећени кадровским и организационим проблемима, при чему је безбедносни ризик један од кључних изазова. У оквиру специфичних изазова повезаних са обављањем послова социјалног рада, социјални радници су указали на комплекс проблема који се тичу обимне администрације, угрожене безбедности и изложености стресу и различитим облицима злостављања.

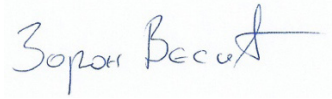
У раду ”Међугенерациска солидарност у документима и активностима Европске уније” аутори Наталија Перишић, Зоран Весић и Марта Сјеничић анализирају међугенерациску солидарност, као један од приступа и принципа које развија Европска унија. У раду су приказана права старијих особа на нивоу ЕУ, а потом се разматра развоја концепта међугенерациске солидарности. Нагласак је стављен на „Европску годину активног старења и међугенерациске солидарности“, са становишта активности које су спровођене током и након ње, у сврху унапређења међугенерациске солидарности у друштвима Уније. Осврт на ставове популације ЕУ, индекс активног старења и показатеље међугенерациске солидарности и правичности, у функцији је указивања на стварне домете овог концепта у ЕУ. Рад се заснива на анализи комунитарних уговора и програмских докумената. Основни закључци указују на значај парадигме солидарности уопштено, као и на њихову изложеност ризицима током периода економских криза и програма штедње. Стога су закључна разматрања фокусирана на специфичне изазове пред концептом међугенерациске солидарности.

Ауторка Јелена Вуковић у раду ”Задовољство корисника услугом клуба за старе на територији града Београда” анализира услуге које пружа клуб за старе, на територији Града Београда у 27 објеката за око 7500 корисника у оквиру радне јединице Геронтолошког центра Београд. У првом делу рада сачињен је осврт на правни оквир који регулише функционисање клубова за старе на територији Града Београда, а затим су описани и анализирани основни елементи овог концепта. У централном делу рада приказани су резултати задовољства корисника услуге клуба за старе на територији Града Београда. Основни закључци указују на то да су корисници услуге клуба за старе задовољни квалитетом пружене услуге и оним што њено коришћење за њих значи. Ипак, издвајају се сегменти који захтевају преиспитивање ради унапређења и подизања квалитета услуге на виши ниво.

У следећем броју моћи ћете да се упознате са најважнијим радовима са традиционалних сусрета дипломираних социјалних радника који ће бити одржани 7. јуна 2019. године на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Позивам Вас да учествујете на скупу и пошаљете своје радове. У броју 2-3/2018. часописа “Социјална политика” објављен је чланак „**САВРЕМЕНА ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА ПАРТИЦИПАЦИЈЕ У СТУДИЈАМА ОМЕТЕНОСТИ**”, аутора Милићевић, Милошевић и Стојиљковић Чаушевац. Овај чланак се због процедуралне грешке у току рецензентског поступка **ПОВЛАЧИ**. Уредништво часописа се извињава ауторима и читаоцима због ове грешке.”

Главни и одговорни уредник

Доц. др Зоран Весић

Ана Будаk*

Правни факултет, Универзитет у Београду

ПРАВО НА ИМОВИНУ У КОНТЕКСТУ ЉУДСКИХ ПРАВА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПРАКСУ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Сажетак

Члан 1 Протокола 1 Европске конвенције о људским правима штити фундаментално право на мирно уживање имовине. Ово право подлеже ограничењима, чија се прихватљивост процењује у сваком конкретном случају на основу теста од шест питања који је утврдио Европски суд за људска права. Рад се бави анализом случајева у којима је Суд, применом наведеног теста, утврђивао повреду члана 1 Протокола 1 Европске конвенције о људским правима. Методом синтезе постојећих теорија из области заштите права на имовину, дескриптивним методом и методом анализе садржаја релевантне праксе Европског суда за људска права дошло се до закључка да је Европски суд за људска права, по правилу, налазио кршење права на имовину уколико мере које је држава предузела у конкретном случају нису биле у јавном или општем интересу, пропорционалне или легалне.

Кључне речи: право на имовину, ограничења права на имовину, људска права, Европска конвенција о људским правима, Европски суд за људска права.

---

* ana.budak@ius.bg.ac.rs

УВОД

Право на имовину данас има веома важно место међу правима које штити Европски суд за људска права. „Право на имовину“ је скраћени назив за право сваког лица (и физичког и правног) на заштиту од аката којима се укидају или ометају имаочева права коришћења и располагања.¹ Ово право је, и поред свог несумњивог значаја, до данас остало недовољно заштићено иако га изричито признају Универзална декларација о људским правима, Америчка конвенција о људским правима, Афричка повеља о људским правима и Протокол 1 уз Европску конвенцију о људским правима.²

Право на имовину данас је једно од најчешће кршених права Конвенције о људским правима, на трећем месту, и то одмах након права на суђење у разумном року и права на правично суђење. Закључно са 1. јануаром 2010. године 14,58% свих пресуда у којима је Европски суд за људска права нашао кршење Конвенције о људским правима тичало се права на имовину; 26,37% пресуда тичало се дужине поступка и 21,10% пресуда тичало се права на правично суђење из члана 6 Конвенције.³

Укључивање права на имовину у Европску конвенцију о људским правима било је контроверзно. Посебно су Велика Британија и Шведска изразиле забринутост око питања да ли би укључивање права на имовину у Европску конвенцију о људским правима могло исувише ограничити право државе да примењује програме национализације.⁴ Стога, право на имовину регулисано је са две године закашњења – 1952. године Протоколом 1 уз Европску конвенцију о људским правима.

Члан 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима прописује да свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити

1 Milan Paunović, Boris Krivokapić, Ivana Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015, стр. 217.

2 Исто. стр. 218.

3 ECHR-online, *The right to property – Introduction*, <http://echr-online.info/right-to-property-article-1-of-protocol-1-to-the-echr/introduction/>, 10/03/2019.

4 David John Harris, Michael O’Boyle, Ed Bates, Carla Buckley, *Law of the European convention on human rights*, Oxford University Press, Oxford, 2014, стр. 516.

лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права. Члан 2 Протокола 1 уз Европску Конвенцију о људским правима прописује да претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни. Наведени члан 1 Протокола 1 Европске конвенције о људским правима не намеће држави позитивне обавезе – обавезе да активним радњама штити право на имовину, већ негативне обавезе – да се не меша у мирно уживање имовине било ког физичког или правног лица.

Имајући у виду да је последњих година Европски суд за људска права у многим случајевима нашао да је држава прекорачила поље слободне процене и тиме прекршила право на имовину гарантовано чланом 1 Протокола 1, предмет овог рада је анализа јуриспруденције Европског суда за људска права и његових метода испитивања евентуалне повреде члана 1 Протокола 1. При наведеној анализи коришћен је метод синтезе постојећих теорија из области заштите права на имовину, дескриптивни метод те метод анализе садржаја релевантне праксе Европског суда за људска права.

Имајући наведено у виду, рад је организован на следећи начин. Први део рада представља право на имовину кроз праксу Европског суда за људска права, као и тзв. „три правила“, питање оправданости мешања у имовину и тест од шест питања који је Суд дефинисао у својој јуриспруденцији. Анализом релевантне праксе Суда у другом делу рада представљен је домашај права на имовину. Трећи део рада детаљно се бави питањем оправданости мешања државе у мирно уживање имовине. На крају су изведени релевантни закључци о ставу Суда приликом процене кршења члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима, са практичним импликацијама на тешкоће по државу у поступку доказивања.

1. ПРАВО НА ИМОВИНУ – ТРИ ПРАВИЛА, ОПРАВДАНО МЕШАЊЕ У ИМОВИНУ И ТЕСТ ПИТАЊА

У једној студији анализирали су случајеви од 1993. год. до 2003. год. и утврђено је да је Европски суд за људска права нашао скоро 200 случајева кршења члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима. У истој студији наведено је да је број кршења наведеног члана висок у односу на укупан број случајева, што је објашњено тиме да само подносиоци који осећају да имају јак случај исти износе пред Европски суд за људска права.

Први случај у коме је Суд нашао кршење права на имовину је случај *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*.⁵ У овом случају, као и у другим градовима после светског рата, државе су масовно реконструисале градове. Овде је држава планирала да реконструише објекте подносилаца, али планови су се мењали и на крају никада нису ни спроведени. Наиме, дате су дозволе за експропријацију са ограниченим временским трајањем у коме је поступак морао бити покренут, при чему власници не би били лишени права својине. Ова дозвола је у случају *Sporrong* била на 23 године, а у случају *Lönnroth* 8 година; исто тако, забрана градње је у случају *Sporrong* била 25 година, а у случају *Lönnroth* 12 година. *Sporrong* и *Lönnroth* сматрали су да њихов случај представља незаконито мешање у право на имовину. *Sporrong* и *Lönnroth* тврдили су да су услед наведеног били лишени права да продају своју имовину по нормалним ценама на тржишту. Поред тога, они су тврдили и да би преузели на себе изузетно висок ризик да су инвестирали у своју имовину.

У случају *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* Суд је одбацио аргумент Шведске да је право својине подносилаца остало нетакнуто и истакао да је право на уживање права својине било значајно смањено (*de facto* лишавање имовине) и закључио да је дошло до кршења члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима. Наиме, Суд је истакао да је

5 *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Judgment, Merits, App. no. 7151/75 (A/52), App. no. 7152/75 (A/52), IHRL 36 (ECHR 1982), 23rd September 1982, European Court of Human Rights [ECHR].

њихово право на имовину било „лишено своје супстанце“ за време док су мере у питању биле на снази.⁶

У наведеном случају Суд је анализирао члан 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима и навео да се он „састоји од 3 правила: принципа мирног уживања имовине (прва реченица првог параграфа члана 1 Протокола), лишавање имовине подвргнуто је одређеним условима (друга реченица првог параграфа члана 1), док се у другом параграфу предвиђа право државе да контролише право на имовину у складу са општим интересима, примењујући законе које сматра потребним.“⁷

У литератури се сматра да члан 1 Протокола 1 садржи три одвојена права: права на заштиту од лишавања имовине, права на заштиту од контроле коришћења имовине, као и генералног резидуалног права на заштиту од мешања у мирно уживање имовине, које не конституише нити лишавање имовине нити контролу коришћења.⁸

Дакле, применом три горе наведена правила Суд ће утврдити да ли је дошло до мешања власти у право имовине. Власти не смеју бити арбитрарне. Такође, примена закона не сме бити дискриминаторска. Ово такође значи да правила националног права морају бити довољно доступна, прецизна и предвидљива.⁹

У *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* случају Суд наводи да нема кршења члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима уколико се докаже да је мешање државе било оправдано (легитиман циљ), при чему је терет доказивања на држави. Да би било оправдано, мешање државе у право својине такође мора бити и пропорционално, истичући да „Суд мора да одреди да ли је одржан фер баланс између општег интереса заједнице и заштите фундаменталних права

6 Исто, пара. 58.

7 Исто, пара. 61.

8 Jonathan Griffiths, *Constitutionalising or harmonising? The Court of Justice, the right to property and European copyright law*, 2013, стр. 7.

9 Hendrik D. Ploeger, Daniëlle A. Groetelaers, „The importance of the fundamental right to property for the practice of planning: An introduction to the case law of the European Court of Human Rights on Article 1, Protocol 1”, *European Planning Studies*, Taylor & Francis, Oxfordshire, бр. 15(10)/2014, стр. 1430.

појединаца.¹⁰ Суд даље наводи да је фер баланс инхерентан читвој Конвенцији. У овом случају Суд је нашао да фер баланс није пронађен. Надаље, како би било оправдано, свако мешање у право на имовину мора служити легитимном циљу у општем или јавном интересу.¹¹

Мешање државе у уживање права својине мора бити легално, односно испуњавати услов правне сигурности – „Правна сигурност подразумева постојање и усклађивање са доступним и довољно прецизним домаћим правним прописима, који задовољавају нужне захтеве концепта „закон““ Ово укључује право на правични поступак, посебно да мере у питању буду изречене и извршене од стране надлежног органа и не сме бити арбитрерно.¹² Принцип законитости инхерентан је целој Конвенцији и мора бити задовољен, која год од три правила да се примењују.

Код лишавања имовине важно је истражити не само формално лишавање имовине, већ и *de facto*, као што је био случај у *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*. Ово је у складу са приступом усвојеним у општем међународном праву да „мере државе могу да се мешају у право својине до таквих размера да право својине постане толико бескорисно да се мора сматрати експроприсаним“.¹³

Пример *de facto* лишавања права на имовину представља и случај *Papamichalopoulos v. Greece*¹⁴, где су подносиоци представке били власници вредне земље у Грчкој, која је укључивала и плажу. Они су добили дозволу Грчке Канцеларије за туризам да изграде комплекс хотела. Међутим, убрзо затим успостављена је војна диктатура у Грчкој. Њихова земља је 1967. године предата морнарици, која је ту успоставила своју

10 *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Judgment, Merits, App. no. 7151/75 (A/52), App. no. 7152/75 (A/52), IHRL 36 (ECHR 1982), 23rd September 1982, European Court of Human Rights [ECHR], пара. 73.

11 *James and others v. United Kingdom*, Merits, App. no. 8793/79 (A/98), [1986] ECHR 2, [1986] 8 EHRR 123, IHRL 55 (ECHR 1986), 21st February 1986, European Court of Human Rights [ECHR], пара. 46.

12 *Winterwerp v. the Netherlands*, App. no. 6301/73, A33 (1979), European Court of Human Rights, 24 October 1979.

13 *Case concerning Starrett Housing Corporation and the Government of the Islamic Republic of Iran*; Interlocutory award of December 1983 by Iran- United States Claims Tribunal.

14 *Papamichalopoulos v Greece*, A260-B, European Court of Human Rights, 24 June 1993.

базу и одмаралиште. Земљиште никада није било формално експроприсано у смислу да је право својине пренето морнарици, али је дошло до *de facto* експропријације.

У Приручнику Савета Европе о примени члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима¹⁵ наводе се шест питања које је потребно поставити да би се утврдило да ли је дошло до повреде права на имовину из члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима. Приручник сугерише да ће кршење наведеног члана постојати уколико је одговор на било које од питања 4, 5 или 6 „не“.

Питања која чине наведени тест за утврђивање повреде члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима су: 1) да ли постоји право на имовину из члана 1 Протокола 1; 2) да ли је било мешања у то право (ово је објективни критеријум); 3) у која од три правила из члана 1 Протокола 1 се мешање може сврстати; 4) да ли мешања служи легитимном циљу - јавном или општем интересу; 5) да ли је мешање пропорционално; и 6) да ли је мешање усаглашено са принципом правне сигурности, односно законитости.

2. ДОМАШАЈ ПРАВА НА ИМОВИНУ

Широки скуп права која подразумевају економски интерес могу се сматрати правом на имовину у смислу члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима. Пракса показује да се, *inter alia*, правом у смислу члана 1 Протокола 1 могу сматрати: удео у фирми, легитимно очекивање, клијентела, економски интерес у вези са вођењем ресторана, право на пензију, права бесправних насењеника.

*Bramelid and Mramstrom v. Sweden*¹⁶ тицао се две приватне фирме које су поседовале уделе у познатој компанији у Шведској. Према новом Закону о компанијама, компанија која је поседовала више од 90% удела и права гласа у некој компанији, могла је да присили остале стејкхолдере да им

¹⁵ Monica Carss-Frisk, The right to property: A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2001, стр. 9-10.

¹⁶ *Bramelid and Malmstrom v. Sweden*, Application no. 8588/79 and 8589/79, European Court of Human Rights, 12 October 1982.

продају остатак удела по цени која би им била плаћена да се продаје на јавној продаји или по цени коју би одредио арбитар. Подносиоци представке жалили су се што су морали да продају свој удео по мањој цени од тржишне (цена је била одређена од стране арбитра). Комисија је истакла да, иако се у Протоколу 1 не помиње изричито реч „експропријација“, она је то подразумевала када је помињала „лишавање“. Међутим, Суд није нашао кршење права на имовину.

*Pine Vallay Developments Ltd. v. Ireland*¹⁷ је случај који се тичао компаније Pine Valley која је купила земљиште у Ирској погодно за изградњу, ослањајући се на дозволу министра према којој је ту било могуће градити индустријска/пословна постројења. Ипак, то земљиште је према плану било лоцирано у пољопривредној зони и није било планирано за изградњу. Ирска је истакла да је њен министар деловао *ultra vires*. Европски суд за људска права истакао је да је компанија имала легитимно очекивање да гради на том земљишту. Подносиоци су се позвали и на кршење члана 14 Конвенције о људским правима - да су били жртве дискриминације, истичући да је у међувремену донет Закон о конвалидацији дозвола за планирање, као и да је другима то право признато. Суд је нашао кршење и члана 12 Конвенције. Оно што је после овог случаја постало јасно јесте да уколико подносилац представке може да докаже „легитимно очекивање“, пружиће му се заштита из Конвенције о људским правима.

У случају *Van Marle and Others v. Netherlands*¹⁸ подносиоци представке биле су рачуновође са неколико година искуства, када је донет нови закон који је прописивао као нужан услов за наставак рада добијање дозволе пред Одбором за дозволе. Оне су аплицирале за дозволу, али су одбијене са образложењем да нису задовољиле критеријуме. Суд је истакао да су за године рада створиле клијентелу која се по многим својим аспектима може сврстати у право на имовину.

---

17 *Pine Vallay Developments Ltd. v. Ireland*, App. no. 12742/87, European Court of Human Rights, 29 November 1991.

18 *Van Marle and Others v. Netherlands*, App. no. 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79, European Court of Human Rights, 26 June 1986.

У случају *Traktorier Aktiebolag v. Sweden*¹⁹ подносилац представке било је правно лице које је водило ресторан који је имао дозволу за продају алкохола. Жена кој је била власник ресторана имала је проблема са порезима, из ког разлога је повучена лиценца за продају алкохола, што је за последицу имало затварање ресторана. Суд је закључио да је повлачење лиценце имало лош ефекат на углед ресторана, те да економски интерес у вези са вођењем истог представља право у смислу члана 1 Протокола 1 Европске Конвенције о људским правима.

У случају *Muller v. Austria*²⁰ подносилац представке радио је као бравар у Аустрији и Луксембургу и плаћао је и обавезно и добровољно пензионо осигурање. У међувремену, Аустрија и Луксембург склопили су уговор који је за последицу имао да подносилац представке није добио онолику пензију колику је требало да добије. Комисија је одбацила представку и истакла да члан 1 Протокола 1 не гарантује тачно одређени износ. Иако је ова представка одбачена, одлука је важна јер је право на пензију препознато као имовина у смислу члана 1 Протокола 1.

У случају *Öneryildiz v. Turkey*²¹ подносилац представке је живео са породицом у нелегално саграђеном сиромашном насељу непосредно поред депоније. После експлозије депоније, кућа подносиоца представке је уништена. Европски суд за људска права закључио је да постоји кршење права на имовину јер је Турска пустила подносиоца представке да несметано ту живи пет година, повезала га са водоводом и чак наплаћивала и таксе, чиме је подносиоцу *de facto* стављено до знања да има имовински интерес на свом дому. У свом издвојеном мишљењу судија Муларони исказује страх да ће сви имаоци нелегално саграђених објеката моћи да тврде да имају право својине заштићено чланом 1 Протокола 1 ако су власти толерисале употебу земљишта (судија наводи пример илегално подигнутих скупочених вила и хотела којима би се пружила заштита). Судија Муларони својим илустративним примером објашњава како би имаоци нелегалних скупочених вила и хотела саграђених на обалама или другде, тј. они који флагрантно крше право, имали заштиту у смислу члана 1

19 *Traktorier Aktiebolag v. Sweden*, App. no. 10873/84, European Court of Human Rights, 7 July 1989.

20 *Muller v. Austria*, App. no. 5849/72, European Commission of Human Rights.

21 *Öneryildiz v. Turkey*, App. no. 48939/99, European Court of Human Rights, 30 November 2004.

Протокола 1 Европске Конвенције о људским правима јер су их власти толерисале неко време.

Поштујући и уважавајући став судије Муларони, не можемо пренебрегнути чињеницу да је Турска у конкретном случају подносиоцу представке заиста створила уверење да је његово право на имовину као такво признато од стране државних органа. Ово посебно имајући у виду да је Турска подносиоцу представке наплаћивала порезе. С тим у вези, не би било правично наплаћивати порез на имовину, са једне стране, а са друге стране ме признавати исто то право. То би се косило и са самом логиком будући да држава не признаје право на имовину које је као такво претходно препознала у поступку утврђивања пореза на имовину. Стога, као једино правично решење произлази да држава сноси последице за своје поступке - да призна право које је претходно сама препознала. Наравно, то не значи да треба легитимизовати нелегалну градњу, већ значи да државни органи треба да раде повезаније, усклађеније и системски будући да супротан рад штети не само њој самој, већ и њеним грађанима као лицима која не би смела сносити штетне последице за акте других.

Конвенција о људским правима праву на имовину признаје аутономни концепт у том смислу да није неопходно да национално законодавство препозна одређено право као право на имовину. Ипак, неопходно је да особа ужива неко право у националном законодавству које би се могло сматрати правом на имовину.

Наиме, концепт имовине у смислу Европске конвенције о људским правима не зависи од концепта имовине у националним законодавствима.²² Концепт имовине, дакле, има аутономно значење. Стога, Европски суд за људска права није везан условом да ли одређено право јесте право и у националним законодавствима.²³ Концепт имовине изражава се на разне начине, па тако, на пример, и да мора бити могуће

22 Camilo Basilio Schutte, *The European fundamental right of property: article 1 of Protocol no. 1 to the European Convention on Human Rights: its origins, its working, and its impact on national legal orders* (No. 9). Kluwer, Alphen, 2004.

23 Evert A. Alkema, Jan-peter Loof, „The Concept of Property–In Particular in the European Convention on Human Rights“, у зборнику: *The Right to Property–The Influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on Several Fields of Domestic Law* (приредили: Jan-peter Loof, Hendrik Ploeger, Adriaan van der Steur), Shaker Publishing, Maastricht, 2000, стр. 17-28.

изразити је у новцу, тј. да мора имати новчану вредност, те да она не може бити апстрактан концепт, као што је то у доктрини грађанског права.²⁴

Илустративан пример у том правцу је случај *S v. United Kingdom*.²⁵ У овом случају две жене су много година живеле као мушкарац и жена. Једна од њих била је закупац државног стана, док друга жена није имала то право. Када је жена – закупац стана умрла, друга жена захтевала је да право закупа пређе на њу. Енглеско право дозвољавало је да право закупа може прећи на преживелог супружника једино у случају хетеросексуалног пара. Комисија је сматрала да нема повреде права на имовину у конкретном случају. Ово је случај из 1985. године. Питање је како би данас Суд одлучио, имајући у виду да би се овде легитимно могла поднети представка и за кршење члана 14 – забрана дискриминације.

Приручник Савета Европе јасно истиче да члан 1 Протокола 1 не гарантује право да се стекне имовина. Ово је јасно истакнуто и у случају *X v. Germany*.²⁶ Подносилац представке био је нотар у Немачкој. Жалио се на немачки закон који је нотарима наметуо обавезу да своје таксе смањи када су у питању цркве, универзитети и друге непрофитне организације. Комисија је одбацила представку и истакла да би захтев нотара могао бити сматран имовином једино у случају када би такав захтев био у вези са конкретним случајем - када су услуге већ извршене.

Неспорно је да и правна лица, једнако као и физичка лица, имају право на имовину из члана 1 Протокола 1. Међутим, питање је ко је титулар тих права код правних лица. Да ли само правно лице или стејкхолдери. Стејкхолдери немају то право. Наиме, „пробијање правне личности“ могуће је само изузетно – када правно лице из неког разлога није у стању да само поднесе представку. Овај принцип илуструје случај *Agrotexim v. Greece*²⁷ у коме су подносиоци представке били стејкхолдери пиваре у Атини. Да би превазишла проблеме,

24 Theo R. van Banning, *The human right to property*, Intersentia nv, Antwerpen, 2002, стр. 85.

25 *S v. United Kingdom*, App. no. 11716/85, European Commission of Human Rights, 14 May 1986.

26 *X v. the Federal Republic of Germany*, App. no. 8410/78, European Commission of Human Rights, 13 December 1979.

27 *Agrotexim v. Greece*, App. no. A330-A, European Court of Human Rights, 24 October 1995.

пивара је желела да развије две парцеле. Међутим, Атина је извршила експропријацију истих. Суд је образложио свој став да стејкхолдери немају то право указивањем на могућност неслагања између стејкхолдера и извршног одбора или неслагања међу самим стејкхолдерима, у ком случају би постојале тешкоће у одређивању ко има право да поднесе представку.

У принципу, држава има широко поље слободне процене при имплементирању социјалних и економских политика које имају ефекат мешања у право на имовину. Ипак, то не значи да Суд нема улогу у процени легитимности таквог мешања.

Наиме, Европски суд за људска права је у случају *James and others v. United Kingdom* истакао да „иако Суд не може да замени своју сопствену процену за ону од националних власти, он је дужан да размотри мере у смислу члана 1 Протокола 1 и да, чинећи то, истражи чињенице у вези са актима националних власти.“²⁸

3. ОПРАВДАНО МЕШАЊЕ У ПРАВО НА ИМОВИНУ

Мешање у право на имовину дозвољено је искључиво у јавном или општем интересу. Један од најранијих случајева у којима је разматран овај услов био је *James v United Kingdom*.²⁹ Подносиоци представке били су повериоци имовине Војводе од Вестминстера, који је поседовао 2000 кућа у најелитнијем делу Лондона. Подносиоци су истакли да је имовина изгубила велики део своје вредности јер је усвојен закон којим је дугогодишњим закупцима омогућено да купе куће по нижим ценама од тржишних. Подносиоци су истакли да пренос власништва са једног лица на друго не може бити у јавном интересу, са чим се Суд није сложио и истакао је да пренос власништва у складу са законом који је за циљ имао социјалну правду може бити сматран у јавном интересу. Овде је Суд истакао став да су, имајући у виду њихово знање о сопственом друштву и њиховим потребама, националне

28 *James and others v. United Kingdom*, Merits, App. no. 8793/79 (A/98), [1986] ECHR 2, [1986] 8 EHRR 123, IHRL 55 (ECHR 1986), 21st February 1986, European Court of Human Rights [ECHR], пара. 46.

29 Исто.

власти, у принципу, у бољем положају од међународних судија да оцењују шта је у јавном интересу. Дакле, према систему успостављеном Конвенцијом, на државама је да дају иницијалну процену коју ће Суд поштовати, осим уколико је та процена очигледно без разумног утемељења. Суд у овом случају није нашао да је процена без разумног утемељења.

У случају *AGOSI v. United Kingdom*³⁰ подносилац је била немачка компанија AGOSI која се бавила топљењем метала. Једног дана брачни пар купио је 1500 златника, које су платили чеком, за који се касније испоставило да није валидан. Брачни пар покушао је да прокријумчари златнике у резервној гуми у ауту, али је превара откривена и царинске власти су заплениле златнике. Неколико месеци раније увоз златника био је забрањен у Енглеској, тако да је брачни пар осуђен за кријумчарење. AGOSI је захтевао од британских власти да им врате златнике истичући да су они и даје власници јер је у уговору који су закључили са брачним паром постојала одредба да ће пренос власништва бити извршен тек када буду плаћени. AGOSI је безуспешно тражио заштиту пред енглеским судовима. Европски суд за људска права је истскао да „фер баланс“ зависи од многих фактора, као што је, на пример, понашање власника које, у конкретном случају, укључује изванредан степен крвице и непажње, те је истакао да нема кршења права на имовину.

Тест пропорционалности сматра се најважнијим од укупно шест наведених корака у тесту процене кршења права на имовину из члана 1 Протокола 1 Европске конвенције о људским правима. Тест пропорционалности практично значи да мора постојати „фер баланс“ између захтева општег интереса и захтева заштите фундаменталних права појединца.³¹

Недавање никакве компензације може бити оправдана у само изузетним случајевима, као што је Суд истакао у случају *The Holy Monasteries v. Greece*³², где су власти, без икакве

30 AGOSI v. United Kingdom, App. no. 9118/80, European Court of Human Rights, 24 October 1986.

31 Hendrik D. Ploeger, Daniëlle A. Groetelaers, „The importance of the fundamental right to property for the practice of planning: An introduction to the case law of the European Court of Human Rights on Article 1, Protocol 1”, нав. дело, стр. 1431.

32 The Holy Monasteries v. Greece, App. no. 13092/87 and 13984/88, European Court of Human Rights, 9 December 1994, пара.71.

компензације, експроприсале пољопривредно земљиште манастирима које је стицано вековима уназад. Суд је истакао да у конкретном случају начин на који је имовина стечена (углавном донацијама) и чињеница да зависност манастира од државе није изузета, оправдавају експропријацију без икакве накнаде.

4. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду став Суда у досадашњим случајевима који су се тицали права на имовину, може се закључити да је Суд флексибилан приликом примене свог теста. Такође, примећено је да од шест питања које чине тест питање пропорционалности има највећи значај³³

Суд процењује да ли је дошло до кршења имовине у сваком конкретном случају. За државу је, како се показало, од пресудног значаја да докаже да је мешање у имовину било оправдано (терет доказивања је на држави). Уколико успе да докаже да је мешање у право на имовину било оправдано, Суд неће наћи кршење члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима.

Државе морају имати у виду да било какво мешање у право на имовину може бити оправдано једино уколико је оно у јавном или општем интересу. Можда још важније јесте доказати да је приликом предузимања одређених мера задржан тзв. „фер баланс“ између захтева општег интереса заједнице и заштите фундаменталног права појединца.

Неопходно је да грађани једне државе буду свесни постојања таквих мера којима се дозвољава мешање у њихово право на имовину, да такви закони буду доступни и довољно прецизни. Исто тако, они не смеју бити арбитрарни или дискриминаторски.

Из свега произлази да уколико Суд установи да у конкретном случају предузете мере нису биле у јавном или општем интересу, нису биле пропорционалне или нису биле

33 Hendrik D. Ploeger, Daniëlle A. Groetelaers, „The importance of the fundamental right to property for the practice of planning: An introduction to the case law of the European Court of Human Rights on Article 1, Protocol 1”, нав. дело, стр. 1437.

легалне, Суд ће наћи кршење члана 1 Протокола 1 уз Европску конвенцију о људским правима.

Чини се да државе имају тежак задатак приликом доказивања да су мере мешања у право на имовину биле оправдане. У сваком случају, државе би требало да воде рачуна да је право на имовину фундаментално право појединца те у складу са тим морају и деловати. Оне би увек требало да имају у виду да је њихова улога у промовисању и заштити овог права.

ЛИТЕРАТУРА

AGOSI v. United Kingdom, App. no. 9118/80, European Court of Human Rights, 24 October 1986.

Agrotexim v. Greece, App. no. A330-A, European Court of Human Rights, 24 October 1995.

Alkema A. Evert, Loof Jan-peter, „The Concept of Property–In Particular in the European Convention on Human Rights“, у зборнику: *The Right to Property–The Influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on Several Fields of Domestic Law* (приредили: Jan-peter Loof, Hendrik Ploeger, Adriaan van der Steur), Shaker Publishing, Maastricht, 2000, стр. 17-28.

Bramelid and Malmstrom v. Sweden, Application no. 8588/79 and 8589/79, European Court of Human Rights, 12 October 1982.

Carss-Frisk Monica, *The right to property: A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg, 2001.

Case concerning Starrett Housing Corporation and the Government of the Islamic Republic of Iran; Interlocutory award of December 1983 by Iran- United States Claims Tribunal.

ECHR-online, The right to property – Introduction, <http://echr-online.info/right-to-property-article-1-of-protocol-1-to-the-echr/introduction/>, 10/03/2019.

Traktor Aktiebolag v. Sweden, App. no. 10873/84, European Court of Human Rights, 7 July 1989.

Griffiths Jonathan, *Constitutionalising or harmonising? The Court of Justice, the right to property and European copyright law*, 2013.

Harris David John, O'Boyle Michael, Bates Ed, Buckley Carla, *Law of the European convention on human rights*, Oxford University Press, Oxford, 2014.

J James and others v. United Kingdom, Merits, App. no. 8793/79 (A/98), [1986] ECHR 2, [1986] 8 EHRR 123, IHRL 55 (ECHR 1986), 21st February 1986, European Court of Human Rights [ECHR].

Muller v. Austria, App. no. 5849/72, European Commission of Human Rights.

Öneryildiz v. Turkey, App. no. 48939/99, European Court of Human Rights, 30 November 2004.

Papamichalopoulos v. Greece, A260-B, European Court of Human Rights, 24 June 1993.

Paunović Milan, Krivokapić Boris, Krstić Ivana, *Međunarodna ljudska prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015.

Pine Vallay Developments Ltd. v. Ireland, App. no. 12742/87, European Court of Human Rights, 29 November 1991.

Ploeger Hendrik D., Groetelaers Daniëlle A., „The importance of the fundamental right to property for the practice of planning: An introduction to the case law of the European Court of Human Rights on Article 1, Protocol 1”, *European Planning Studies*, Taylor & Francis, Oxfordshire, бр. 15(10)/2014, 1423-1438.

S S v. United Kingdom, App. no. 11716/85, European Commission of Human Rights, 14 May 1986.

Schutte Camilo Basilio, *The European fundamental right of property: article 1 of Protocol no. 1 to the European Convention on Human Rights: its origins, its working, and its impact on national legal orders* (No. 9), Kluwer, Alphen, 2004.

Sporrong and Lönnroth v. Sweden, Judgment, Merits, App. no. 7151/75 (A/52), App. no. 7152/75 (A/52), IHRL 36 (ECHR

1982), 23rd September 1982, European Court of Human Rights [ECHR].

The Holy Monasteries v. Greece, App. no. 13092/87 and 13984/88, European Court of Human Rights, 9 December 1994.

Van Banning Theo R., *The human right to property*, Intersentia nv, Antwerpen, 2002.

Van Marle and Others v. Netherlands, App. no. 8543/79; 8674/79; 8675/79; 8685/79, European Court of Human Rights, 26 June 1986.

Winterwerp v. the Netherlands, App. no. 6301/73, A33 (1979), European Court of Human Rights, 24 October 1979.

X v. the Federal Republic of Germany, App. no. 8410/78, European Commission of Human Rights, 13 December 1979.

Ana Budak

RIGHT TO PROPERTY IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS WITH THE FOCUS ON CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Resume

Article 1 Protocol 1 of the European Convention on Human Rights guarantees the fundamental rights of the peaceful enjoyment of one's possessions. This right is object to restrictions, whose acceptability is determined in each particular case on the basis of the six questions test defined by the European Court of Human Rights. The paper analyses the cases in which the Court applied the aforesaid test in order to determine the breach of Article 1 Protocol 1 of the European Convention on Human Rights. By using the synthesis method on the existing theories concerning property rights protection, and by applying descriptive method and content analysis to relevant practice of the European Court of Human Rights, it was concluded that the European Court of Human Rights regularly found the breach of property rights if the measures undertaken by the contry in the particular case were not in public or general interest, proportional or legal.

Countries must take into account that any interference with property right may be legitimate only if it is in public interest. Perhaps more important is to prove that when an undertaking is made, a fair balance between the requirements of public communal interest and the protection of fundamental individual rights is maintained.

It is necessary that the citizens of a country are aware of such measures which allow the interference with their property rights and that such laws are publicly available and sufficiently precise. Likewise, such laws must not be arbitrary or discriminatory.

Consequentially, if the Court establishes that in a particular case the undertaken measures were not in public interest, were disproportional or illegal, the Court will find the breach of Article 1 Protocol 1 of European Convention on Human Rights.

Countries appear to have a difficult task when proving the justification of property right interference. Nevertheless, the countries should take care that the property right is the fundamental individual right, and need to act accordingly. They should always be aware of their role in promoting and protecting this right.

Keywords: right to property, limitation of property rights, human rights, European Convention Human Rights, European Court of Human Rights.

Сузана Михајловић Бабић*

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Милена Деспотовић**

*Установа за одрасле и старије
„Гвозден Јованчићевић“, Велики Поповац*

Марина Ђаковић***

Центар за социјални рад, Рековац

ПРОЦЕНА ИЗАЗОВА ЗА ПРОФЕСИЈУ СОЦИЈАЛНОГ РАДА ОД СТРАНЕ СОЦИЈАЛНИХ РАДНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак

У овом чланку су приказани резултати из квалитативног дела истраживања „Изазови за професију социјалног рада након економске кризе у Републици Србији“. Циљ рада је да се идентификују изазови за професију социјалног рада из перспективе социјалних радника запослених у центрима за социјални рад у Републици Србији, у контексту реформе социјалне заштите. Истраживање је спроведено упућивањем упитника центрима за социјални рад, док је анализа 75 одговора социјалних радника извршена методом анализе оквира. Резултати истраживања су указали на системске проблеме везане за професију социјалног рада, на националном

---

* suzana.mihajlovic@fpn.bg.ac.rs

**

***

и локалном нивоу. Услови рада у Центру за социјални рад су оптерећени кадровским и организационим проблемима, при чему је безбедносни ризик један од кључних изазова. У оквиру специфичних изазова повезаних са обављањем послова социјалног рада, социјални радници су указали на комплекс проблема који се тичу обимне администрације, угрожене безбедности и изложености стресу и различитим облицима злостављања. Налази упућују на хитно предузимање мера у циљу заштите физичког и психичког интегритета социјалних радника, унапређења и других услова рада са најширим циљем унапређења положаја професије социјалног рада у националном контексту.

Кључне речи: професија социјалног рада, Центар за социјални рад, изазови.

1. УВОД

Реформа система социјалне заштите од почетка двехиљадитих година у Републици Србији је резултирала развијањем услуга у заједници и плурализацијом пружалаца услуга. Примарно тежиште наведених реформи било је на деинституционализацији и децентрализацији, као и на успостављању и развијању алтернативних форми смештаја, са акцентом на социјално укључивање корисника система социјалне заштите од 2009. године.

Од доношења новог Закона о социјалној заштити 2011. године, у циљу унапређења пружања услуга развијани су стандарди и механизми за обезбеђење квалитета стручног рада и пружања услуга, те долази до промена у организацији рада и до увођења нових метода рада у центрима за социјални рад. Нови концепт рада представља метод „вођења случаја“ применом којег стручни радник остварује холистички приступ потребама и проблемима корисника и задужен је за повезивање различитих услуга и служби у заједници. У систему социјалне заштите установљени су унутрашњи и спољашњи регулаторни механизми и контрола квалитета. Уведен је систем лиценцирања у области пружања услуга социјалне заштите,

као и за стручне раднике у социјалној заштити, док Комора социјалне заштите заузима значајно место у обезбеђивању неопходне континуиране обуке стручних радника кроз процес лиценцирања и обнављања лиценце.

Пораст потреба за пружањем социјалних услуга и ограничени кадровски капацитети центара за социјални рад, резултирали су незадовољством стручних радника, те се један део запослених у оквиру општинских центара Градског центра за социјални рад у Београду одлучио на ступање у штрајк фебруара 2019. године. Спроведено истраживање које се представља у овом раду засновано је на истраживачком питању: који су основни изазови и тешкоће са којима се суочавају социјални радници у Републици Србији у обезбеђивању социјалних права вулнерабилном становништву? У првом делу рада биће представљени резултати квалитативног истраживања на основу тематске анализе 75 упитника који су попуњени од стране социјалних радника у центрима за социјални рад, док се у другом делу рада дискутује о добијеним резултатима, што ће на крају бити уобличено закључним разматрањима.

2. ИЗАЗОВИ ЗА ПРОФЕСИЈУ СОЦИЈАЛНОГ РАДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ СОЦИЈАЛНИХ РАДНИКА У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД

2.1. Увод

Претходна истраживања о проблемима професије социјалног рада бавила су се одређеним сегментима професионалне праксе социјалног рада у Републици Србији. У годишњим извештајима о раду центара за социјални рад Републичког завода за социјалну заштиту разматрани су одређени услови рада у центрима, док се са аспекта стручног рада извештавало о кадровској структури и стручном усавршавању запослених. Релевантна истраживања забележена су при факултетима која образују студенте за професију социјалног рада (Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, Универзитет у Нишу – Филозофски факултет).¹

¹ Истраживања су представљена у зборнику: Невенка Жегарац, Јелисавета Тодоровић,

Са циљем да се свеобухватно анализира положај професије социјалног рада у контексту пораста броја корисника социјалне заштите након економске кризе у Републици Србији, укључивања концепта социјалног укључивања у јавне политике и развоја социјалних услуга у заједници, спроведено је истраживање у другој половини 2017. године. Истраживање ауторки овог рада је носило назив „Изазови за професију социјалног рада након економске кризе у Републици Србији“, резултати су објављени почетком 2019. године. Истраживање је било фокусирано на радне услове социјалних радника у центрима за социјални рад, а од квантитативних података самопроцене услова рада од стране 75 испитаника из различитих региона државе наводимо следеће резултате: опште задовољство условима рада је забележено код 26,7% социјалних радника; 78,2% социјалних радника је незадовољно висином месечне зараде; 51,2% је незадовољно радним простором и опремом; 53,6% је незадовољно могућностима за плаћену едукацију у циљу стручног усавршавања; 78,2% је врло незадовољно и незадовољно расположивим временом за обављање радних задатака, док је 81,1% врло незадовољно и незадовољно обимом посла у току радног дана; физичку и емоционалну исцрпљеност на послу осећа 37,7% социјалних радника врло често, а често 31,9%; преко 70% социјалних радника врло често, често и понекад размишља о промени посла, док се сличан проценат социјалних радника осећа небезбедно на послу; 40,6% социјалних радника, ако би мењали посао, тражили би нови посао ван струке.²

2.2. Методолошки оквир истраживања

У овом чланку се анализирају одговори 75 социјалних радника на отворена питања из „Упитника о условима рада социјалних радника у центрима за социјални рад у Републици Србији“ спроведеног крајем 2017. године. Одговори ће бити анализирани коришћењем методе анализе оквира пошто се

Образовање у области социјалног рада и социјалне политике за XXI век, Универзитет у Нишу, 2015.

2 Сузана Михајловић Бабић et al, „Изазови за професију социјалног рада након економске кризе у Републици Србији“, *Друштвене и хуманистичке студије*, Филозофски факултет Универзитета у Тузли, Тузла, бр. 1 (7)/2019, стр. 355-360.

њена примена, за разлику од других квалитативних метода, заснива на прелиминарном уоквиравању тема као производ претходних фаза истраживања, припрема за истраживање или споровођења неке раније фазе истраживања. Према томе, претходна анализа садржаја докумената и спровођење квантитативног истраживања о изазовима за професију социјалног рада у националном контексту управо су омогућили тематски оквир за анализу података из транскрипата. Друго, предложени методолошки приступ омогућава структурирање изузетно великих количина текстуалних података да би се они могли логички организовати и анализирати.³ Такође, отворена питања у нашем експлоративном истраживању одговарају примени методе анализе оквира јер управо спадају у четири типа питања према којима се може адресирати овај метод: контекстуална, дијагностичка, евалуативна и стратегијска питања⁴, те припадају методолошком домену анализе оквира.

2.3. Резултати

Тематске целине из Табеле 1 проистекле су из анализе одговора на питање: Који су, према Вашем мишљењу, основни проблеми у раду са којима се суочавају социјални радници у Центру за социјални рад у Републици Србији?“ у оквиру упитника „Упитник о условима рада социјалних радника у центрима за социјални рад у Републици Србији“. Тематске целине су претходно уоквирене на основу обрађених резултата из квантитативног дела истраживања и анализе садржаја докумената, док су подтеме диференциране из одговора на наведено отворено питање.

---

3 Elaine Barnett-Page and James Thomas, *Methods for the synthesis of qualitative research: a critical review*, *NCRM Working Paper Series*, Number (01/09), ESRC National Centre for Research Methods, London, 2009.

4 Jane Ritchie, Liz Spencer, „Qualitative data analysis for applied policy research“, In: *Analyzing qualitative data* (Eds: Alan Bryman, Robert Burgess), Routledge, London, 1994, pp. 173–194.

Табела 1. Тематске целине анализе кључних изазова за професију социјалног рада перципиране од стране социјалних радника у Републици Србији

Теме	Подтеме
<p>Системски проблеми везани за професију социјалног рада</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољна заштита права и интегритета социјалних радника и професије социјалног рада - Неадекватна сарадња са другим институцијама - Зависност од политичких структура на локалном нивоу - Недовољно ресурса заједнице
<p>Проблеми везани за радно место и услове рада</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Проблеми везани за кадрове унутар ЦСР - Проблеми везани за организацију рада у ЦСР - Безбедносни ризик на послу - Велика одговорност и недостатак мотивације за рад - Неадекватни материјални услови рада
<p>Проблеми везани за обављање послова социјалног рада</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Обимна администрација - Безбедносни ризици - Изложеност стресу и злостављању

У оквиру прве теме *Системски проблеми везани за професију социјалног рада*, разматра се сет проблема на које су указали социјални радници, а који произлазе из националног и/или локалног нормативног, организационог, политичког и економског контекста и који утичу на рад стручних радника

у Центру за социјални рад. Узимајући у обзир прву подтему *недовољна заштита права и интегритета социјалних радника и професије социјалног рада*, социјални радници су указали на неколико димензија проблема. Најпре је указано на негативну општу слику о професији социјалног рада у нашем друштву:

- *Задатак социјалних радника у Србији је на успостављању социјалног мира.*
- *Лош статус струке, потцењеност у односу на остале професије.*
- *Негативна слика о центрима за социјални рад у јавности.*
- *Недовољно цењен труд, рад и залагање.*
- *Запостављеност и маргинализованост од стране система, превелика очекивања и захтеви.*
- *Основни проблем је што више не постоји занимање социјални радник већ су сви стручни радници [...] и обављају послове социјалног радника без познавања основних принципа социјалног рада и поступака који се спроводе у центрима за социјални рад због чега трпе клијенти што може имати далекосежне последице по наше друштво генерално.*

Са друге стране, социјални радници су у одговорима истакли и недовољно ангажовање ресорног министарства у циљу унапређења положаја професије и промоције значаја професије социјалног рада:

- *Никада се нико из Министарства, Покрајинског секретаријата, Коморе, није удостојио да нас пита како је нама и у каквим условима радимо.*
- *Менаџмент и ПР министарства, који до прошле године није ни постојао, мора едуковати општу популацију, друге установе и организације о битности и комплексности система социјалне заштите, као и о услугама које се спроводе у оквиру Центра. Заштита права и интегритета стручних радника мора бити на вишем нивоу (...) У том правцу мора и Министарство да пружа подршку, едукацијом и информисањем.*

У контексту реформе система социјалне заштите и последица ових промена, социјални радници су указали на неодговарајућ нормативни оквир по коме раде и на искљученост социјалних радника из процеса реформе релевантних прописа у социјалној заштити:

- *Нормативи из 1991. године, а захтеви посла, систематизација, реформе и слично новијег су датума. Уопштено реформа система социјалне заштите није обухватила и нормативе везане за запослене и нове захтеве посла.*
- *Неагажовање непосредно запослених у креирању правилника, закона, начина и систематике рада.*

Постављајући Центар за социјални рад у перспективу сарадње и координације са другим релевантним институцијама и организацијама у друштву, социјални радници су истакли и изазове који се могу начелно назвати *неадекватна сарадња са другим институцијама*. У оквиру овог изазова за професију, забележени су одговори који се односе на тешкоће у спровођењу процедуралних поступака због недостатка координације и нарастајуће бирократизације, као и маргинализован положај представника система социјалне заштите у односу са другим подсистемима у друштву:

- *Проблеми са поверљивошћу података, као основним правом корисника, су проблеми са којима се сусреће Центар у сарадњи са другим организацијама/ институцијама.*
- *Нефункционална сарадња са осталим институцијама у локалној заједници, маргинализован положај запослених у односу на судство, здравство, просвету и полицију.*
- *Институције нису умрежене између себе, па губимо и по два сата чекајући у реду да добијемо неки документ за корисника.*
- *Тешкоће у комуникацији са судовима [...] непоштовање од стране других система.*

Дефинисани су и изазови који су специфични за локални ниво, где су одређени одговори указали на две димензије

изазова са којима се социјални радници суочавају на овом нивоу. Најпре, група одговора која се односила на *зависност од политичких структура на локалном нивоу* отворила је питање партијског запошљавања особа без стручних компетенија за обављање послова социјалног рада у центрима за социјални рад, при чему је нарочито указано на партијско запошљавање руководећих кадрова, али и запошљавање особа са занимањима која не одговарају профилу стручних радника у Центру:

- *Лоше руководство, постављено партијски, без искуства у социјалној заштити и који не испуњавају услове за обављање послова директора (без квалификација, без тога да пролазе провере на су и сами осуђивани за насилничко понашање).*
- *Неадекватни руководиоци постављени по политичкој линији који додатно урушавају систем и седе на местима која им не припадају по знањима и вештинама.*
- *Велика умешаност политике и довођење повлашћених кадрова којима је наш рад глупост – то свако са улице може да ради - кажу, више социјалних радника, а психологе, андрагоге, демографе, правнике, багеристе, социологе одвести да раде тамо где им професија одговара.*

Дефинисани изазов на локалном нивоу је и неразвијена мрежа накнада и услуга на коју социјални радници могу да усмере кориснике:

- *Недостатак ресурса и механизма за пружање помоћи корисницима.*
- *Недовољно развијене или чак непостојеће услуге на нивоу локалне заједнице на чије би коришћење упутили одређене категорије корисника.*

У оквиру друге теме ***Проблеми везани за радно место и услове рада***, у којој су спецификовани изазови за професију социјалног рада у центрима за социјални рад конкретно, диференцирало се неколико подтема. Често навођен као основни изазов у одговорима јесте кадровски изазов, односно недовољан број запослених, са једне стране, и нестручност запосленог кадра са друге стране:

- *Основни проблем је недовољан број запослених и запошљавање нестручног кадра који не може да пружи подршку систему.*
- *Смањен је број извршилаца у односу на потребе, повећан обим посла, што никога не интересује... неплаћање правничког уз образложење да „нема пара“.*
- *Превелики број захтева, предмета, на месечном нивоу што много утиче на квалитет рада.*
- *Велики број корисника по водитељу случаја, физички се не може постићи оно што се очекује од водитеља случаја.*

Друга подтема се односила на проблеме везане за организацију рада у ЦСР у контексту великог обима посла по стручном раднику, одсуство планирања расподеле посла и стручног усавршавања запослених:

- *Превише посла, исцрпљивање [...] захтеви руководиоца и непоштовање сугестија, мишљења, одлуке у организацијском смислу које штете колективу.*
- *Неадекватан проток информација од руководства до запослених.*
- *Огроман број корисника, мали број стручних служби.*
- *Тренутно је највећи проблем што нас директор не шаље на едукације нити на семинаре. Како очекује да радимо са насилницима и деликвентима ако нисмо обучени за то.*
- *Лоша организација посла доводи до неравномерне оптерећености радника што уз лошу организациону климу доводи до смањене ефикасности стручних радника и до незадовољства послом.*
- *Све је на водитељу случаја а ретко који руководиоци службе и супервизори су укључени у рад на предметима, то су обично особе које шеткају и пију кафе уз трачарење док је на 30% људи сав терет овог посла.*

Изузетно наглашен изазов за социјалне раднике у контексту рада у Центру за социјални рад у одговорима је био *безбедносни ризик на послу*. Овај изазов је образложен

из више различитих углова, непостојања статуса службеног лица, недостатка физичког обезбеђења и опреме на улазу у зграду која ће спречити уношење опасних предмета и оружја, комплетна неопремљеност објекта у случају безбедносних ризика:

- *Непостојање статуса службеног лица.*
- *Препуштеност на милост и немилост корисницима... незаштићеност.*
- *Зграда не поседује обезбеђење, а корисници знају бити непријатни или у алкохолисаном стању, уопштено грађани који долазе у Центар, корисници или потенцијални корисници имају висока очекивања од Центра па знају да своје незадовољство непримерено окрену према запосленима.*
- *Прозори зграде Центра су прекривени решеткама које не могу да се отворе нити уклоне и поред већег броја апела и молби нису уклоњене нити регулисане да се отварају, зграда има само један излаз.*
- *Немамо физичко обезбеђење а сваког тренутка може да нам уђе било ко са било каквим намерама.*
- *Странке свој бес искаљују на Центар јер једино ту нема санкција за такво понашање у односу на полицију, суд...*
- *Не постоји дететор за метал и обезбеђење.*

Превелика одговорност и недостатак мотивације за рад истакнути су као карактеристика рада у Центру за социјални рад у коме су ограничене могућности за едукацију и напредовање, уз присутну велику одговорност запослених у Центру за социјални рад:

- *Превелика одговорност и обавезе пребачени за запослене у ЦСР.*
- *Недостатак мотивације запослених, пример: обрађен предмет не подразумева стимулацију – уз јасно дефинисане санкције и мере за необрађен, немогућност напредовања услед поседовања знања и вештина, образовања [...] превелики опсег посла које обавља Орган старатељства.*

- *Неаутономија у раду.*
- *Непостојање стручне подршке и препознавања, немогућност напредовања на бази знања и компетенција.*
- *Превелик обим посла, неадекватне и непостојеће едукације новозапослених, али и дугогодишњих радника пред које се стављају нови захтеви, у складу са новонасталом проблематиком у друштву и наметањем нових задатака Центрима за социјални рад.*
- *Несигурност на послу, брига за продужење уговора.*
- *Неадекватно вредновање рада (у сваком смислу), премало квалитетних едукација.*

У оквиру услова рада у одговорима су описани неадекватни материјални услови рада који се испољавају у неадекватном простору и техничкој опремљености простора за рад, али и кроз ниске зараде запослених:

- *Неадекватан простор за рад са странкама.*
- *Лоши просторни и технички услови рада.*
- *Застарела опрема.*
- *Недовољно материјала за рад, лоша хигијена у установи (углавном због мањка средстава за хигијену, али и мањка радника на хигијени).*
- *Мале плате.*

Специфични проблеми везани за обављање стручних послова социјалног рада, **Проблеми везани за обављање послова социјалног рада**, садрже и неке горенаведене изазове, који су на овом месту постављени у контекст одређених категорија корисника са којима социјални радници непосредно раде или су постављени у контекст различитих поступака које предузимају социјални радници. Одговори повезани са обимном администрацијом у обављању послова социјалног рада указали су на то да велики обим администрације негативно утиче на квалитет и време непосредног рада са корисником:

- *Оптерећујуће велик обим посла, преопширна администрација и документација, мало времена за директну посвећеност кориснику.*

- *Превише папирологије а премало времена за рад са странкама.*

Безбедносни ризици су овде спецификовани на ризике одласка у теренске посете корисницима, претње корисника и употребе личних докумената у пословне сврхе:

- *Одласци на терене су ризични, странке се не придржавају савета, судских одлука, ниједна сила их не обавезује да поштују савете и одлуке ЦСР-а или судова...*
- *У теренским посетама у домаћинствима корисника смо сами без додатне заштите имајући у виду да у Центрима углавном раде колеге женског пола [...] Имамо близак сусрет са особама разних психијатријских и психосоматских поремећаја што додатно угрожава безбедност приликом вођења непосредног интервјуа.*
- *Употреба личних докумената запослених (личне карте) приликом обављања службених послова.*

У вези са наведеним безбедносним ризицима социјални радници су указали и на изложеност стресу и злостављању приликом обављања послова социјалног рада. Стрес на послу описан је као последица велике одговорности за животе корисника, као и кроз утицај бављења корисниковим проблемом на психичко и физичко стање социјалних радника:

- *Нерестани притисци – одговорност у виду стално могућих последица по водитеља случаја и/или корисника у случају евентуалног пропуста.*
- *Напетост, тужне животне приче.*
- *Оптерећеност послом и стрес.*
- *Велика психо-емоционална исцрпљеност.*

Са друге стране, истакнуто је психичко и физичко злостављање социјалних радника од стране корисника, као и од надређених:

- *Претње, увреде, понижавања и физички напади.*
- *Претње корисника. Немоћно се осећам што нема адекватне сарадње са другим институцијама а корисници исто очекују сада и одмах.*

- Претње странки мени лично и мојој породици, позивање на кућни број телефона.
- Досадашње лично искуство – корисник је покушао да ме задави.
- Психички ме угрожава директор.
- Корисници су бесни, незадовољни, немају увид у суштину проблема, прете, вређају.
- Претње странки упућене мени колегама (нарочито када је у питању повера деце, уређивање контаката деце или измештање деце због злостављања и/или занемаривања, рад са починиоцима насиља, одлазак на терен код несарадљивих корисника, оболелих са психијатријском дијагнозом...
- Агресивне странке, незадовољне [...] у неколико наврата сам звала полицију јер ме је странка која је душевно оболела напала физички на радном месту.

2.4. Дискусија

У оквиру прве целине која се тиче системских проблема везаних за професију социјалног рада, наши испитаници као један од главних изазова истичу постојање негативне слике о професији социјалног рада и недовољно ангажовање надлежног министарства у циљу унапређења положаја професије. Претходна истраживања говоре у прилог томе да овај проблем није карактеристичан само за социјалне раднике у Србији. Давидсон и Кингс⁵ истражују перцепцију јавности о услугама које пружају социјални радници у Шкотској и долазе до закључка да су мишљења о професији социјалног рада ретко конзистентно позитивна или негативна, док Пенхеј и Јанг⁶ дају преглед литературе о томе шта јавност и корисници социјалних служби мисле о понашању и компетентности социјалних радника у Енглеској на основу чега закључују да је негативна слика о социјалном раду и социјалним радницима

5 Trish McCulloch, Stephen Webb, David Clarke, *What the public think about Scottish social services and why*. Retrieved from Dundee, Scotland: <http://www.socialworkscotland.org/What-we-do/Publications/>.

6 Исто.

повезана са утицајем медија, као и да јавност не разуме однос између социјалних служби и Владе, односно да су социјални радници у свом раду ограничени „системом“.

Социјални радници у нашем истраживању сматрају да постоје тешкоће у сарадњи између центара за социјални рад и других институција у друштву. Међусекторска сарадња је од нарочите важности за успешно решавање сложених социјалних проблема, с обзиром на то да социјалне службе у великој мери зависе од других институција. Успешна међусекторска сарадња није само питање система, већ може да зависи од професионалне позадине и личних искустава свих учесника. Абрамсон и Мизрахи⁷ истражују специфичности сарадње између лекара и социјалних радника и долазе до података да социјални радници много више вреднују интеракцијске факторе у сарадњи, за разлику од лекара којима ови фактори нису битни, док Мајкл Герет сматра да постоји тензија у сарадњи између социјалних радника и полиције при заштити деце, при чему је улога социјалних радника замагљена.⁸ Још један од истакнутих проблема је мешање политике у рад центара за социјални рад и страначко запошљавање некомпетентних кадрова, као и недовољно искористивих ресурса у заједници. Надим и сарадници⁹ сматрају да је фаворитизам у различитим облицима присутан у свим врстама организација, а његов утицај на задовољство послом зависи од карактеристика друштва и општеприхваћених норми. Ипак, морамо узети у обзир да су социјални радници у обавези да поштују основне етичке принципе професије који оваква понашања забрањују.

Друга целина коју је идентификовало наше истраживање тиче се проблема везаних за радно место и услове рада. Социјални радници у Србији сматрају важним изазовима недовољан број запослених, нестручност запосленог кадра и постојање неадекватне организације рада у центрима за социјални рад. До сличних резултата долази и група

7 Julie S. Abramson, Terry Mizrahi, „When Social Workers and Physicians Collaborate: Positive and Negative Interdisciplinary Experiences“, *Social Work*, Oxword University Press, Oxford, 1996, Vol. 41, Issue 3, pp. 270-281.

8 Paul Michael Garrett, „Talking Child Protection: The Police and Social Workers ‘Working Together.’“ *Journal of Social Work*, London, 2004 4(1), pp. 77-97.

9 Muhammad Nadeem et al, „Favoritism, nepotism and cronyism as predictors of job satisfaction: Evidences from Pakistan“, *Journal of Business and Management Research*, 8, pp. 224-228.

италијанских аутора.¹⁰ Они закључују да су главни разлози незадовољства код социјалних радника запослених у дечјим службама недостатак поверења и узајамног поштовања, затим преоптерећеност послом, забринутост у вези са радним статусом и тешки случајеви на којима раде. Наши испитаници као проблеме истичу још и безбедносни ризик на послу и непостојање мотивације за рад. С тим у вези треба истаћи да су услови рада и безбедност на послу у социјалним службама теме које су често истраживане и неретко привлаче пажњу и шире јавности. Ким и Хопкинс¹¹ истичу да изложеност мање безбедним условима рада негативно утиче на посвећеност социјалних радника организацији у којој раде. Значајно је споменути и два истраживања спроведена у Канади. Мекдоналд и Сиротич¹² истичу да је један од великих проблема социјалног рада насиље на послу, док Шир, Грејам и Николас¹³ закључују да насиље над социјалним радницима доводи до синдрома изгарања и смањеног задовољства животом, а често је и разлог напуштања посла.

У оквиру проблема везаних за обављање послова социјалног рада, социјални радници који су учествовали у нашем истраживању наводе да велику препреку у обављању квалитетног рада представља администрација. Обимна папирологија одузима исувише времена, што у комбинацији са мањком социјалних радника у центрима за социјални рад утиче на исходе професионалног рада. Интерпретирајући искуства социјалних радника кроз концептуалне расправе о променама у области јавне управе, Гибсон¹⁴ налази да социјални радници

10 Sabrina Berlanda et al, „Dissatisfaction in Child Welfare and Its Role in Predicting Self-Efficacy and Satisfaction at Work: A Mixed-Method Research“, *Biomed Research International*, London, 2017(5), pp. 1-12.

11 Kim HaeJung, Karen Hopkins „Child Welfare Workers’ Personal Safety Concerns and Organizational Commitment: The Moderating Role of Social Support“, *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, Horizon Research Publishing, San Jose, 2015, 39:2, pp. 101-115.

12 Grant Macdonald, Frank Sirotych, „Violence in the social work workplace: The Canadian experience“ *International Social Work*, United Kingdom, 2005, 48(6), pp. 772-781.

13 Michael Shier, John Graham, David Nicholas, „Interpersonal interactions, workplace violence, and occupational health outcomes among social workers“, *Journal of Social Work*, London, 2018, 18(5), pp. 525-547.

14 Matthew Gibson, „Social worker or social administrator? Findings from a qualitative case study of a child protection social work team“, *Child & Family Social Work*. 2017, Vol. 22, Issue 3, Available at: https://www.researchgate.net/publication/310752487_Social_worker_or_social_administrator_Findings_from_a_qualitative_case_study_of_a_child_protection_social_work_team.

желе да практикују традиционални облик социјалног рада, али су истовремено обавезни да обављају савремени облик друштвене администрације. Најзад, у оквиру последње тематске целине, треба анализирати стрес на послу који може бити повезан са безбедносним ризицима, великом одговорношћу и генералним незадовољством условима рада. Данашњи научни фонд располаже бројним студијама које говоре у прилог томе да је низак квалитет живота услед изложености стресу на послу велики изазов професије социјалног рада. Стога, нису изненађујући резултати једне немачке студије који показују да су ментални поремећаји најчешћи узрок боловања код социјалних радника и представљају једну петину свих случаја отварања боловања у овој популацији.¹⁵ Посебно занимљив феномен у помагачким професијама је умор повезан са саосећањем. Трејвис, Лизано и Барак наводе да је емоционална исцрпљеност истовремено индиректна и директна претња социјалним радницима и чинилац који значајно може утицати на њихов однос према послу.¹⁶

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У модерним друштвима, перципирани значај професије и положај стручних радника у социјалним службама условљен је првенствено степеном развоја друштва, одређеним културолошким специфичностима, карактеристикама политичког система и економским факторима. Положај професије социјалног рада, која чини темељну професију за подршку становништву које је изложено различитим социјалним ризицима, неповољан је у свим сегментима професионалног рада у Републици Србији. Социјални радници су указали на узроке који произлазе са системског нивоа који се огледају у преовлађујућем негативном јавном дискурсу о професији социјалног рада и деловању система социјалне заштите. Са друге стране, рад у Центру за социјални рад је оцењен као безбедносно ризичан и са превише одговорности за кориснике,

15 Tanja Wirth et al., „Sick leave and work-related accidents of social workers in Germany: an analysis of routine data“, *International Archives of Occupational and Environmental Health*, Berlin, 2018, 92(2), pp. 175-184.

16 Dnika Travis, Erica Lizano, Michalle Mor Barak, „I'm So Stressed!': A Longitudinal Model of Stress, Burnout and Engagement among Social Workers in Child Welfare Settings“, *British Journal of Social Work*, London, 2015, 46(4), pp. 1076-1095.

док су организациони и кадровски услови рада водећи проблеми рада у овој установи. Обављање стручних послова социјалног рада оптерећено је обимном администрацијом, безбедносним изазовима, психичким и физичким насиљем на послу од стране корисника или надређених.

Поставља се питање на који начин социјални радници у нашој земљи треба да одговоре на тешкоће са којима се суочавају и да ли имају довољно капацитета да то ураде самостално без подршке система. Стратегије би требало да се крећу у два правца. Први би се тицао реорганизације система и реалнијег сагледавања значаја социјалног рада од стране државних структура, док би други правац требало да има за циљ јачање капацитета и компетенција стручног кадра, уз помоћ нових и садржајнијих едукација и образовних програма, са посебним нагласком на јачање резилијентности и правилну употребу професионалне емпатије.

ЛИТЕРАТУРА

Жегарац Невенка, Тодоровић Јелисавета, *Образовање у области социјалног рада и социјалне политике за XXI век*, Универзитет у Нишу, Ниш, 2015.

Михајловић Бабић Сузана et al, „Изазови за професију социјалног рада након економске кризе у Републици Србији“, *Друштвене и хуманистичке студије*, Филозофски факултет Универзитета у Тузли, Тузла, бр. 1 (7)/2019, стр. 351.

Abramson S. Julie, Mizrahi Terry, „When Social Workers and Physicians Collaborate: Positive and Negative Interdisciplinary Experiences“, *Social Work*, Oxword University Press, Oxford, 1996, Vol. 41, Issue 3, pp. 270-281.

Barnett-Page Elaine, Thomas James, *Methods for the synthesis of qualitative research: a critical review*, NCRM Working Paper Series, Number (01/09), ESRC National Centre for Research Methods, London, 2009.

Berlanda Sabrina et al, „Dissatisfaction in Child Welfare and Its Role in Predicting Self-Efficacy and Satisfaction at Work: A Mixed-Method Research“, *Biomed Research International*, London, 2017(5), pp. 1-12.

Garrett Paul Michael, „Talking Child Protection: The Police and Social Workers ‘Working Together’“, *Journal of Social Work*, London, 2004 4(1), pp. 77-97.

Gibson Matthew, „Social worker or social administrator? Findings from a qualitative case study of a child protection social work team“, *Child & Family Social Work*. 2017 Vol 22, issue 3, Available at: https://www.researchgate.net/publication/310752487_Social_worker_or_social_administrator_Findings_from_a_qualitative_case_study_of_a_child_protection_social_work_team.

HaeJung Kim, Hopkins Karen, „Child Welfare Workers’ Personal Safety Concerns and Organizational Commitment: The Moderating Role of Social Support“, *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, Horizon Research Publishing, San Jose, 2015, 39:2, pp. 101-115.

Macdonald Grant, Sirotich Frank, „Violence in the social work workplace: The Canadian experience“, *International Social Work*, United Kingdom, 2005, 48(6), pp. 772-781.

McCulloch Trish, Webb Stephen, Clarke David, *What the public think about Scottish social services and why*. Retrieved from Dundee, Scotland: <http://www.socialworkscotland.org/What-we-do/Publications/>.

Nadeem Muhammad et al, „Favoritism, nepotism and cronyism as predictors of job satisfaction: Evidences from Pakistan“, *Journal of Business and Management Research*, 8, pp. 224-228.

Ritchie Jane, Spencer Liz, „Qualitative data analysis for applied policy research“, In: *Analyzing qualitative data* (Eds: Alan Bryman, Robert Burgess), Routledge, London, 1994, pp. 173-194.

Shier Michael, Graham John, Nicholas David, „Interpersonal interactions, workplace violence, and occupational health outcomes among social workers“, *Journal of Social Work*, London, 2018, 18(5), pp. 525-547.

Travis Dnika, Lizano Erica, Mor Barak Michalle, „I’m So Stressed!?: A Longitudinal Model of Stress, Burnout and Engagement among Social Workers in Child Welfare Settings“, *British Journal of Social Work*, London, 2015, 46(4), pp. 1076-1095.

Wirth Tanja et al, „Sick leave and work-related accidents of social workers in Germany: an analysis of routine data“, *International Archives of Occupational and Environmental Health*, Berlin, 2018, 92(2), pp. 175-184.

Suzana Mihajlovic Babic

Milena Despotovic

Marina Djaković

**ASSESSMENT OF CHALLENGES FOR SOCIAL
WORK PROFESSION BY SOCIAL WORKERS IN THE
REPUBLIC OF SERBIA**

Resume

In order to comprehensively analyze the position of the social work profession in the context of the increased number of social welfare beneficiaries after the economic crisis and incorporation of the social inclusion concept in public policies in the Republic of Serbia, in this article have been analyzed responses of 75 social workers to open questions from the “Questionnaire on Working Conditions for Social Workers in Centers for Social Work in the Republic of Serbia”. Research was conducted at the end of 2017.

Using framework analysis method, based on the responses of social workers, the responses are structured within three groups. Regarding systemic problems of social work profession, our respondents as one of the main challenges emphasized the existence of a negative public impression of the social work profession, as well as insufficient engagement of the ministry in order to improve the position of this profession. Social workers in our research find that there are difficulties in cooperation between centers for social work and other institutions in the society. They also think that important challenge is the insufficient number of employees and the incompetence of the employed staff, with the existence of an inadequate organization of work in the centers for social work. Within the group of challenges regarding the problems related to the social work professional practice, social workers who participated in our research indicated that the administration is a major obstacle in performing quality work. Large-scale paperwork takes too much time, which, combined with the lack of social workers in the centers for social work, has crucial impact

on the outcomes of professional work. Stress at work that can be associated with security risks, too much responsibility and general dissatisfaction with working conditions are also factors that are identified as important.

Findings indicate need for adoption of urgent measures to protect the physical and psychological integrity of social workers and improvement of other working conditions, with the broadest goal of improving the position of the social work profession in the national context.

Keywords: social work profession, Center for Social Work, challenges.

Наталија Перишић*

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Зоран Весић**

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Марта Сјеничић***

Институт друштвених наука, Београд

МЕЋУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ У ДОКУМЕНТИМА И АКТИВНОСТИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сажетак

Предмет рада је међугенерацисјска солидарност, као један од приступа и принципа које Европска унија развија последњих двадесет година. Уводни део рада пропраћен је кратким приказом регулације права старих на нивоу Уније, а затим разматрањима развоја концепта међугенерацисјске солидарности у ЕУ. Нагласак је на „Европској години активног старења и међугенерацисјске солидарности“, са становишта активности које су спровођене током и након ње, у сврху унапређења међугенерацисјске солидарности у друштвима Уније. Осврт на ставове популације ЕУ, индекс активног старења и показатеље међугенерацисјске солидарности и правичности, у функцији је указивања на стварне домете овог концепта у ЕУ.

17 natalija.perisic@fpn.bg.ac.rs

18 zvesic@gmail.com

19 marta.sjenicic@gmail.com

Циљ рада јесте приказ и анализа настанка, развоја и ефеката концепта међугенерациске солидарности у Унији. Рад се заснива на анализи комунитарних уговора и програмских докумената. Основни закључци указују на значај парадигме солидарности уопштено, као и на њихову изложеност ризицима током периода економских криза и програма штедње. Стога су закључна разматрања фокусирана на специфичне изазове пред концептом међугенерациске солидарности.

Кључне речи: међугенерациска солидарност, активно старење, међугенерациска правичност, стари, права старих, Европска унија.

1. УВОД

Међугенерациска солидарност најуопштеније представља свесно успостављање веза и односа унутар и између појединаца у вишегенерациским породичним мрежама и између различитих старосних кохорти у широј заједници¹. На тај начин, она егзистира унутар широког спектра друштвених система и мрежа, од појединачних породица до већих заједница и нација. Предмет разматрања Светске здравствене организације постала је као последица интензивних глобалних друштвених промена, пре свега демографских.

Према извештају Уједињених нација за 2017. годину, у свету живи 962 милиона особа старости преко 60 година, што представља 13% светске популације. Сваке године, популација старих преко 60 година, увећа се за око три 3 процентна поена. Највећи број кохорте у којој су људи преко 60 година старости, живи у Европи – 25% становника Европе има више од 60 година живота. Брз процес старења очекује се у свим деловима света. Према садашњим пројекцијама, до 2050. године у свим регионима, изузев Африке, једна четвртина становништва имаће преко 60 година. Сматра се и да ће у апсолутним бројевима њих бити 1,4 милијарде 2030, 2,1 милијарду 2050,

¹ Maria Amparo Cruz-Saco, „Intergenerational Solidarity“, у зборнику: *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* (приредили: Maria Amparao Cruz-Saco, Sergei Zelenev), Palgrave Macmillan, New York, 2010, стр. 9.

те 3,1 милијарду 2100. године². Подаци за Србију указују да 24% популације има преко 60 година живота, што је сврстава у десет земаља, у којима се очекује смањење броја становника за више од 15% до 2050. године³.

Старење популације има важне импликације по бројне секторе друштва, укључујући тржишта рада и финансијска тржишта, потражњу за услугама, као и промене у структури породице. Стога оно захтева адекватно позиционирање унутар јавних политика. Европска унија је агенду међугенерациске солидарности, заједно са агендом активног старења, уградила у документе, мере и програме предупредивања изазова старења, како би га претворила у прилику за индивидуални и друштвени развој.

2. ПРАВА СТАРИХ У ЕУ

Конципирање закона којима се регулише заштита права старих и политика предупредивања ризика старења, традиционално се налази у надлежности држава чланица Европске уније. Резултат тога јесу диверзификовани национални одговори и решења по питању запошљавања старијих радника, пензионисања, дуготрајне заштите, социјалних услуга итд. С друге стране, на нивоу Европске уније, проблематика старења представља саставни део различитих секторских политика – политике запошљавања, политике социјалне заштите, буџетске политике итд, као и тзв. Социјалне агенде. Демографске промене у Унији, нарочито интензивне од почетка деведесетих година прошлог века, подстакле су свест о томе, да последице старења становништва умногоме превазилазе капацитете индивидуалних држава чланица и указале на потребу за њиховим координисаним активностима. Поврх тога, од овог периода, почиње да се увиђа да је проблематику старости и старења у Унији, као и проблематику односа између различитих генерација у друштвима, заједно са политикама које их регулишу, потребно реконцептуализовати, стога што су се друштвени контексти у којима они постоје суштински променили.

2 United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Prospects – The 2017 Revision*, United Nations, New York, 2017, стр. 11.

3 Исто, стр. 13, 21.

Један од првих експлицитних корака у правцу заштите права старих на нивоу Европске уније, начињен је усвајањем „Повеље Европске заједнице о основним социјалним правима радника“ у децембру 1989. године⁴. У њој је прописано право старих на заштиту, које је конципирано у највећој мери тако, да се односи на остваривање њихових социјалних права. Повељом је прокламовано право старих на пристојан животни стандард након одласка у пензију. Њом је прокламовано и право старих, који нису остварили право на пензијске накнаде, на одговарајућу здравствену и социјалну заштиту, у складу са њиховим потребама, упоредо са приступом ресурсима који су довољни за живот⁵.

Повеља је унета у „Споразум о социјалној политици“, у форми Анекса Уговора из Мастрихта, који је ступио на снагу у новембру 1993. године. На тај начин, 11 од тадашњих 12 држава чланица, обавезало се на поштовање права старих. По ступању на снагу Уговора из Амстердама у мају 1999. године, „Споразум о социјалној политици“ постао је обавезујући за све државе чланице, а тиме и гарантовање овог права. Уговором из Амстердама прописана је и забрана дискриминације, између осталог, по основу година живота⁶.

---

4 Широко је распрострањено становишта да су европске заједнице настале из економских, политичких и безбедносних разлога. Стога су области, које се уобичајено налазе унутар надлежности социјалне политике, иницијално биле маргинално заступљене у европским уговорима. С једне стране, оне су детаљно регулисане на нивоу држава чланица, које гарантују социјална права свеукупно становништву, између осталог старима. С друге стране, све државе које су основале тадашњу Европску економску заједницу, потписнице су низа међународних декларација, које их такође обавезују на поштовање права старих. Стога није изненађујуће да се у Уговору из Рима, који је ступио на снагу у јануару 1958. године, тек имплицитно проналазе одредбе које сугеришу на “потенцијалне бојазни да би разлике у третману старих могле спречити ефективно функционисање заједничког тржишта”, Linda Hantrais, *Social Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, стр. 153. Када је заштита старих у питању, у Уговору из Рима прокламовано је само сабирање стажа осигурања у различитим државама, у сврху остваривања права радника миграната на адекватну пензију, Treaty of Rome, Internet, https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf 04/01/2019, чл. 51 и 121. У Јединственом европском акту, који је ступио на снагу у јулу 1987. године, такође не постоје одредбе које експлицитно регулишу заштиту старих, Single European Act, Internet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0027> 04/01/2019.

5 Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers, Internet, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/07/Community_Charter_of_the_Fundamental_Social_Rights_of_Workers.pdf 04/01/2019, чл. 24-25.

6 Treaty of Amsterdam, Internet, <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> 04/01/2019, чл. 13.

У „Повелји о основним правима у Европској унији“⁷, која је свечано проглашена у децембру наредне, 2000. године, наводи се да “Унија признаје и поштује право старих на достојан и независтан живот и учешће у друштвеном и културном животу”⁷. Ступањем на снагу Уговора из Лисабона у децембру 2009. године, ово право такође, постало је део законодавства чија се примена старима у ЕУ гарантује.

Од почетка двехиљадитих, на нивоу Уније почиње све интензивније да се развија Отворени метод координације, *soft* инструмент ширења политика ЕУ, као алтернатива законодавним инструментима. Он се заснива на ширењу најбољих пракси и остваривању заједнички договорених циљева, али на начине које свака држава чланица сматра одговарајућима за ситуацију која постоји у њој. Механизми ОМК-а су дефинисање смерница, утврђивање квалитативних и квантитативних индикатора, националних и регионалних циљева, периодичне евалуације итд. Отворени метод координације примењује се у око тринаест области, између осталог, и у областима које су од значаја за старе: осавремењавање социјалне заштите, социјално укључивање, пензије, здравство и дуготрајна заштита⁸.

3. МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ У ДОКУМЕНТИМА И АКТИВНОСТИМА У ЕУ

3.1 Настанак и развој концепта

Годину 1999. Уједињене нације прогласиле су Годином старих, што је представљало један од најснажнијих подстицаја за Унију да започне са креирањем агенде међугенерациске солидарности, заједно са другим, комплементарним агендама, попут агенде активног старења. У саопштењу под називом „Према Европи свих узраста – промовисање просперитета и међугенерациске солидарности“ из 1999. године, које је представљало допринос Уније светској години посвећеној

7 Povelja o osnovnim pravima u EU, Internet, http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf14/0/2019, čl. II-85.

8 Natalija Perišić, “Karakteristike i dometi primene Otvorenog metoda koordinacije u evropskom i nacionalnom kontekstu”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 7/2012, str. 216–217.

старима, Комисија је указала на потребу за стратешким одговорима који би обезбедили „ефективне одговоре политике на проблеме који проистичу из старења популације, на основу јачања солидарности и правичности између генерација“⁹. Области на које је стављен нагласак у ту сврху у овом документу, биле су прилагођавање политика у областима пензионисања, здравствене и социјалне заштите старих¹⁰.

Уследило је доношење Зелене књиге 2005. године, „Суочавање са демографском променом: нова солидарност између генерација“, у којој је ојачана веза између очекиваних трендова старења становништва у Унији и потребе за развијањем међугенерациске солидарности. Једна од најважнијих констатација у Зеленој књизи јеста она, према којој промене у сфери демографије воде ка стварању друштва у ком је „све мање младих људи и младих одраслих, а све више старијих радника, пензионера и веома старих људи [због чега се] морају развијати нови облици солидарности између генерација, засновани на узајамној подршци и трансферу вештина и искустава“¹¹. У овом документу, идентификоване су четири кључне области од значаја за усмеравање координисаних мера држава чланица, у правцу креирања нове солидарности: боље интегрисање младих у све сегменте друштва; промене у приступу „циклусу радног века“; стварање новог места за старе у друштву; и развијање солидарности са онима који су веома стари¹². Приоритети Уније, у правцу суочавања са демографским променама, дефинисани су троструко: враћање на демографски раст, обезбеђивање равнотеже између генерација и проналажење нових спојева између различитих животних фаза¹³.

Један од најважнијих догађаја, макар на симболичком нивоу, представљало је проглашење 29. априла Европским

---

9 COM (1999) 221 final – Communication from the Commission, *Towards a Europe for All Ages - Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*, Internet, http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf 04/01/2019, стр. 4.

10 Исто, стр. 12-20.

11 COM (2005) 94 final – Communication from the Commission, *Green Paper Confronting demographic change: a new solidarity between the generations*, Internet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0094&from=EN> 04/01/2019, стр. 6.

12 Исто, стр. 7-10.

13 Исто, стр. 10-11.

даном солидарности и међугенерациске сарадње. Први пут, овај датум проглашен је 2009. године, на предлог Словеније, која је непосредно пре тога имала својство председавајуће државе чланице ЕУ. Након тога, активности у области међугенерациске солидарности постале су интензивније и видљивије. Томе је нарочито допринело укључивање невладиног сектора у бројне иницијативе промовисања међугенерациске солидарности.

Међугенерациска солидарност добила је 2009. године, ступањем на снагу Уговора из Лисабона, додатну потврду: дефинисана је као један од експлицитних циљева ка чијем остваривању је ЕУ оријентисана¹⁴.

Истовремено, „Европа 2020 – Европска стратегија за паметан, одржив и инклузиван раст“, која је усвојена 2010. године и којом се Унија руководи у свом развоју у другој деценији овог века, садржи агенду активног старења у једној од својих политика. Активно старење позиционирано је као један од аспеката инклузивног раста, уз навођење „значаја способности Европске уније да одговори на изазов промовисања здравог и активног старења популације, у сврху обезбеђивања веће социјалне кохезије и веће продуктивности“¹⁵. Једна од две иницијативе унутар приоритета инклузивног раста, под називом „Агенда за нове вештине и нове послове“, предвиђа обавезу држава чланица да „унапређују нове форме баланса професионалних и животних обавеза и политику активног старења“¹⁶.

3.2 „Европска година активног старења и међугенерациске солидарности“

3.2.1 Дизајн „Европске године“

Крајем 2010. године започете су консултације које су имале за циљ концентрисање активности различитих актера

14 Treaty of Lisbon, Internet, http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19_04/01/2019, њ. 2.3.

15 COM (2010) 2020 - Communication from the Commission, *EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Internet, <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> 04/01/2019, стр. 16.

16 Исто, стр. 17.

Уније у циљу подизања свести, праћења, извештавања и дељења искустава о правима и положају старих. Тако је 2012. година обележена као „Година активног старења и међугенерациске солидарности“, са општим циљем стварања услова који ће олакшати креирање културе активног старења, у складу са премисама о друштву за све генерације. Наглашен је значај подстицања солидарности и сарадње међу генерацијама, уз уважавање различитости и родне равноправности. Конкретно се наводи и да промовисање активног старења означава стварање бољих прилика за старије жене и старије мушкарце на тржишту рада, борбу против сиромаштва и социјалног искључивања, нарочито жена, подстицање волонтирања и активног учења у породичном животу и друштву, те обезбеђивање здравог старења у достојанству. Све наведено, пак, подразумева између осталог, прилагођавање услова на радном месту, борбу против стереотипа и старосне дискриминације, побољшање здравља и безбедности на раду, прилагођавање система целоживотног учења потребама радне снаге која је све старија и обезбеђивање социјалних накнада које су адекватног износа¹⁷.

Општи циљ конкретизован је посредством четири посебна циља:

- подизање свести о вредности активног старења и међугенерациске солидарности, уз позиционирање ове проблематике у политичке агенде на такав начин који ће указати на доприносе које стари дају својим друштвима и економијама;
- подстицање дебата, размене информација и развијања узајамног учења између држава чланица и актера на различитим нивоима, у сврху промовисања политика активног старења, идентификовања и ширења добрих пракси, као и подстицања сарадње;
- конципирање оквира активности за Унију, државе чланице и актере на свим нивоима, да заједно са невладиним сектором, социјалним партнерима и пословним круговима, развију иновативна решења, политике и

17 DECISION No 940/2011/EU of the European Parliament and of the Council of 14 September 2011 on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012), Internet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011D0940>, 04/01/2019, чл. 2.

стратегије за остварење циљева који се односе на активно старење и међугенерациску солидарност;

- промовисање активности у правцу борбе против старосне дискриминације, превазилажења старосних стереотипа и уклањања препрека које се налазе, пре свега, пред запошљавањем¹⁸.

Могућност добровољног учешћа у свим наведеним активностима омогућена је актерима у државама чланицама и државама ЕФТА-е и ЕЕА-е, али и државама кандидатима, као и државама Западног Балкана¹⁹. Међутим, за потоње две групе није предвиђена финансијска помоћ ЕУ²⁰.

3.2.2 Активности у току „Европске године“

У складу са Одлуком, као и са уобичајеним правилима вишестепеног управљања у ЕУ, предвиђено је одвијање активности на различитим нивоима током године.

На нивоу Уније, одржане су две велике конференције, једна 18-19. јануара 2012. у Копенхагену, а друга 10. децембра 2012. у Никозији. Организовано је и пет додатних конференција са мањим аудиторисумом, са подтемама од значаја за „Годину активног старења и међугенерациске солидарности“. Поред конференција, реализоване су три иницијативе, којима је дат велики јавни публицитет: 1) *Generations@school* која је довела у контакт старе са decom школског узрasta; 2) „EU nagrade“ за социјална предузећа, новинаре, окружења прилагођена свим узрастима; 3) *Seniorforce Day*, догађај којим је обележен 1. октобар, Дан старих. Креиран је и вебсајт посвећен години, а на крају објављено је пет тематских публикација:

1. Специјално истраживање „Евробарометра о активном старењу“ у ком је, између осталог, објављен податак да је већина Европљана (71%) свесна старења популације, док је само 42% њих забринуто тим поводом, односно заинтересовано за проблематику старења популације;

18 Исто, чл. 2.

19 Исто, чл. 5.

20 Исто, чл. 7.

2. Евростатов портрет о активном старењу и међугенерациској солидарности“, у ком су представљени подаци о трендовима старењу у ЕУ;
3. Брошура под називом „Како промовисати активно старење у Европи“ са наведеним активностима у које могу да се укључе национални и регионални актери, као и изворима финансирања;
4. Водич Социјалне Европе под називом „Демографија, активно старење и пензије“ у ком се наводи да стари имају бројне ресурсе и капацитете, као и што се истражује шта им друштво може ставити на располагање, како би их додатно оснажило;
5. Брошура под називом „Допринос ЕУ активном старењу и међугенерациској солидарности“ у ком су представљени инструменти које је ЕУ креирала како би подстакла активно старење и међугенерациску солидарност (закони, финансије, истраживања и иновације, стратегије, програми итд)²¹.

На нивоу држава чланица, спровођене су бројне активности, било појединачних држава, било две и више држава. Највећи број догађаја евидентиран је у седам држава – Немачкој, Шпанији, Француској, Италији, Аустрији, Пољској и Финској.

Додатно, и на европском и на националном нивоу, активности спровођене у оквиру „Године активног старења и међугенерациске солидарности“ интегрисане су у највећој мери у активности у сродним областима, како би се њихов ефекат унапредио.

3.2.3 Евалуација „Европске године“ и кораци у будућности

Закључци екстерних и интерних евалуација „Године активног старења и међугенерациске солидарности“ указали су да су две ставке чији је допринос обезбеђивању одрживости

21 European Parliamentary Research Service, *European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations – European Implementation Assessment*, European Parliament, Brussels, 2015, стр. 12-13.

„Године“ сасвим извесно међу најдалекосежнијима, развијање и употреба Индекса активног старења и дефинисање Принципа за активно старење и међугенерациску солидарност.

Индекс активног старења, конципиран током „Године“, представља показатељ неискоришћеног потенцијала старих. Састоји се од 22 појединачна индикатора, груписана у четири области: запошљавање (допринос кроз плаћене активности), социјална партиципација (допринос кроз неплаћене активности), независан, здрав и сигуран живот и капацитет за активно старење. У прве три области, евидентирају се постигнућа, док четврта представља меру почетних услова за реализовање исхода активног старења. Сви индикатори појединачно и збирно, приказују се и засебно за жене и за мушкарце. Вредност индекса креће се од 0 до 100, при чему, што је удаљеност од 0 већа, резултат је бољи. Процена експерата је да циљ за државе чланице ЕУ треба да буде вредност од 57,5²².

У „Декларацији Савета о Европској години активног старења и међугенерациске солидарности (2012): Пут у бућност“ која је усвојена у децембру 2012. године, дефинисани су руководећи принципи активног старења и међугенерациске солидарности. Они се односе на три области, које су у исто време димензије Индекса активног старења.

Тако прву групу руководећих принципа сачињавају они који се односе на област запошљавања:

- обезбеђивање континуираног стручног образовања и обуке женама и мушкарцима свих узраста, у сврху њиховог пуног учешћа на тржишту рада;
- унапређење здравља на радном месту, како би радно активно становиштво поседовало капацитете за рад током читавог периода живота;
- конципирање стратегија прилагођавања услова рада потребама запослених које се мењају са њиховим старењем, чиме би се спречило превремено пензионисање;
- пружање саветодавних и других услуга од стране служби за запошљавање старијим радницима;

22 UNECE / European Commission, *Active Ageing Index 2014 Analytical Report*, Internet, https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/2014-active-ageing-index-aai-analytical-report_en, 04/01/2019, стр. 5-6.

- спречавање старосне дискриминације, посредством обезбеђивања једнаких права за старије раднике на тржишту рада, али и наглашавања њиховог доприноса;
- реформисање пореских система / система накнада, тако да одражавају принцип да се рад исплати за старије раднике, уз обезбеђивање накнада адекватног износа;
- преношење искустава, кроз формирање тимова који обухватају запослене различитих узраста и омогућавање старијим радницима да буду ментори млађим;
- усклађивање професионалних обавеза и обавеза старања око чланова породице, кроз омогућавање старијим радницима, нарочито женама, да остану запослене, али да буду у могућности и да одсуствују са посла, због активности старања²³.

Друга група руководећих принципа припада области социјалне партиципације:

- - гарантовање доходовне сигурности у старости, уз очување финансијске аутономије старих и креирање услова за њихов достојанствен живот;
- - стварање претпоставки за социјално укључивање, које подразумева борбу против социјалног искључивања и изолованости старих и обезбеђивање једнаких прилика за њихову партиципацију у друштву кроз културне, политичке и социјалне активности;
- - стварање подстицајнијих услова за волонтирање старих;
- - стварање прилика за целоживотно учење за старе;
- - обезбеђивање укључености старих у доношење одлука које утичу на њих;
- - пружање подршке неформалним неговатељима, како би се спречило њихово социјално искључивање²⁴.

23 EPSCO, *Council declaration on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012): The Way Forward*, Internet, https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/council-declaration-european-year-active-ageing-and-solidarity-between-generations-2012-way_en 04/01/2019, стр. 8-9.

24 Исто, стр. 9-10.

Трећа група руководећих принципа конципирана је за област вођења независног живота:

- - предузимање мера за промовисање здравља и превенцију болести, како би се предужиле године живота проведене у здрављу и смањо ризик од зависности, уз обезбеђивање могућности за физичке и менталне активности које су прилагођене капацитетима старих;
- - прилагођавање услова у којима стари живе уз обезбеђивање услуга које им гарантује највиши степен аутономије;
- - прилагођавање система јавног превоза, тако да стари могу без тешкоћа да му приступе, да могу новчано да га приуште и да буде безбедан за њих, такође у сврху њихове активне партиципације и вођења независног живота;
- - стварање окружења услуга прилагођених свим узрастима, нарочито на тај начин што ће сви бити у могућности да користе нове технологије, укључујући еЗдравље, као и спречавање старосне дискриминације приликом приступа робама и услугама;
- - обезбеђивање максималне могуће аутономије онима којима су потребне услуге које припадају дуготрајној нези²⁵.

Разматрањима активног старења и међугенерациске солидарности, Унија је у међувремену додала проблематику међугенерациске правичности, услед уочавања разлика које су се продубиле између различитих генерација, као последица економске кризе и из потребе за смањивањем неједнакости између младих и старих. Показало се да је криза утицала нарочито негативно на младе – стопе незапослености младих током кризе, али и периода опоравка опадају или стагнирају, док се стопе запослености младих повећавају највише по основу повремених и краткотрајних уговора о раду. У том контексту, под међугенерациском правичношћу “подразумевају се прилике које различитим генерацијама стоје на располагању за развијање њихових животних пројеката, као

25 Исто, стр. 10-11.

и за дистрибуирање исхода. Правичност у животним приликама зависи умногоме од релативне почетне позиције генерација, укључујући приступ образовању и каријерним приликама. Правичност у исходима уноси факторе попут карактеристика тржишта рада, прихода, богатства или могућности потрошње различитих генерација²⁶.

4. ДОМЕТИ МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКЕ СОЛИДАРНОСТИ У ПРАКСИ У ЕУ

4.1 Ставови о међугенерациској солидарности

Најопсежније истраживање ставова популације ЕУ о међугенерациској солидарности објављено је 2011. године у склопу припреме активности за „Европску годину активног старења и међугенерациске солидарности“.

У њему је утврђено да скоро две трећине популације ЕУ27 старости преко 15 година сматра да не постоји довољно иницијатива у друштвима које би подстакле младе и старе да остваре контакте и обављају заједничке активности. Упркос одсуству ових иницијатива, што би могло да представља основ за стварање међусобних предрасуда, 61% се снажно успротивило тврдњи да стари представљају терет за друштво, насупрот 13% оних који сматрају да стари то јесу²⁷.

Девет од десет становника ЕУ27 изјавило је да сматра да локалне власти треба да подстичу иницијативе и организације који би развијали везе између различитих генерација. Истовремено, у скоро свим државама чланицама, мање од половине популације изјавило је да су државе актер чију доминантну активност у промовисању бољег разумевања између младих и старих треба захтевати²⁸.

О бројним тензијама у односима између младих и старих известило је 17% популације. Једна од четири особе

26 European Commission, *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2017*, Internet, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8030&furtherPubs=yes>, 04/01/2019, стр. 52-53.

27 Eurostat, *Active ageing and solidarity between generations 2012 edition – A statistical portrait of the European Union 2012*, European Commission, Brussels, 2011, стр. 112.

28 Исто, стр. 114.

у Мађарској, Луксембургу и Румунији сагласна је са овим наводом, а једна од десет на Малти, у Шведској, Финској, Кипру и Данској²⁹.

На крају, 36% популације ЕУ27 сматра да баке, деке или други сродници, обезбеђују најбоље старање о деци пре поласка у школу³⁰.

4.2 Индекс активног старања

Аналитички извештај о Индексу активног старења у 2014. години, који је објављен 2015. године, указује на разлике између држава чланица у димензијама од значаја за међугенерациску солидарност.

Међу 28 држава чланица ЕУ, збирни индекс активног старења највиши је у Шведској, а најнижи у Грчкој. У сврху илустровања, вредност индекса активног старења креће се у распону од тек 27,6 (колико износи у Грчкој) до 44,9 (колико износи у Шведској), док је просек ЕУ28 33,9³¹. Циљна вредност од 57,5 указује на то, колико су и најбоље рангиране државе далеко од тога да омогућују старима да остваре своје потенцијале у друштвима.

На основу збирног индекса активног старења, државе припадају трима групама: 1) државама лидерима, групи коју сачињавају Шведска, Данска, Холандија, Уједињено Краљевство и Ирска³²; 2) државама које заузимају средишњу позицију: Француска, Луксембург, Немачка, Естонија, Чешка, Кипар, Аустрија и Италија³³; и 3) државама са исподпросечном вредношћу, групи у којој се налазе Белгија, Португалија, Шпанија, Хрватска, Летонија, Литванија, Малта, Бугарска, Словенија, Румунија, Словачка, Мађарска, Пољска и Грчка³⁴.

Преглед појединачних димензија индекса, указује да је у просеку највећи несклад између реализованог и пројектованог у области социјалне партиципације (просек ЕУ28 је 17,7, а циљ

29 Исто, стр. 115.

30 Исто, стр. 117.

31 UNECE / European Commission, *Active Ageing Index 2014 Analytical Report*, нав. дело, стр. 19.

32 У првој групи распон се креће од 44,9 у Шведској до 38,6 у Ирској, Исто, стр. 18.

33 У другој групи распон се креће од 35,8 у Француској до 34,0 у Италији, Исто, стр. 18.

34 У трећој групи распон се креће од 33,7 у Белгији до 27,6 у Грчкој, Исто, стр. 18.

је 40,6) и запошљавања (просек ЕУ28 је 27,8, а циљ је 54,2). Димензије капацитета за активан живот (просек ЕУ 28 је 54,1, а циљ је 77,7) и независан живот (просек ЕУ 28 је 70,6, а циљ је 87,7) указују на боље резултате³⁵.

4.3 Показатељи међугенерациске правичности и солидарности

Издање „Прегледа запослености и социјалног развоја у Европи“ за 2017. годину има у фокусу проблематику међугенерациске правичности и сарадње.

У том контексту, у њему се сагледавају димензије које су процењене као значајне за међугенерациску правичност. Проучавање лонгитудиналних података о расту прихода у државама чланицама ЕУ указало је да су се приходи које домаћинства имају на располагању, увећали у последње четири деценије у тзв. старим државама чланицама, а након приступања држава Источне и Централне Европе (од када постоје подаци за њих), и у њима. Идентификовани су свакако и периоди ограниченог економског раста или рецесије. Уочено је и да деца и стари имају исподпросечне приходе у односу на активне одрасле чланове. Међутим, током последњих тридесет година, релативни приход којим располажу млади старости од 18 до 25 година је опао и налази се испод просека, као и код деце, док се релативни приход старих увећао у односу на просек популације. Разлике међу старима такође постоје. Старосна кохорта рођена у интервалу између 1935. и 1975. године доживела је најповољније трендове, када је у питању раст доходака. Подаци показују и да је последња економска криза имала лошији утицај на просечне приходе деце и радно активних, него старих, за шта је објашњење пронађено у пензијама³⁶. Као изузетно важна димензија расположивих доходака чланова друштва, означена су домаћинства – “домаћинства су кључни фактор дистрибуције дохотка и богатства међу генерацијама”³⁷. Унутар домаћинстава одвијају се тзв. приватни трансфери, који су условљени како потребама

35 Исто, стр. 21.

36 European Commission, *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2017*, нав. дело, стр. 53-56.

37 Исто, стр. 56.

млађих и старијих, тако и могућностима старијих да пруже подршку. Налази о формама међугенерациске подршке у различитим државама чланицама ЕУ изузетно су важни: “у нордијским државама, деца најчешће напуштају домаћинство релативно млади, али су финансијски трансфери између домаћинстава релативно чести и уобичајени. Насупрот томе, у Јужној Европи, доминантан образац је живљење у заједничком домаћинству и дељење прихода између генерација унутар домаћинства. У континенталној Европи, постоје обе форме”³⁸.

Међутим, закључак овог Прегледа јесте да се у савременим условима “старије генерације добро држе, али да изазови тек наступају”³⁹.

6. ЗАКЉУЧАК

Парадигма међугенерациске солидарности повезана је са колективном, друштвеном акцијом и са социјалном подршком. Она је неодвојива и од проблематике животног циклуса. Интензивне демографске промене представљају јасан позив за холистичким приступом, који би се фокусирао не само и искључиво на финансијске импликације старења становништва, већ пре свега визију обезбеђивања услова за активно старење и промоцију социјалног укључивања становништва, у циљу поштених и одрживих решења унапређења постојећих односа између генерација.

Периоди финансијских и економских криза, међутим, стављају концепт међугенерациске солидарности (и сродне концепте) пред додатне изазове, инсистирањем на уштедама ресурса.

Специфични изазови пред концептом међугенерациске солидарности у будућности односе се на проналажење решења за развијање програма у којима ће све генерације имати одговарајуће и смислене улоге и активности које ће им омогућити да учествују као „пружаоци“ и као „примаоци“ неге, заштите и подршке; подстицање волонтирања људи различитог узраста; свесно и циљано, подстакнуто унапређење

---

38 Исто, стр. 56.

39 Исто, стр. 56.

позитивних узајамних односа између људи различитог узраста и уважавање значаја и доприноса свих генерација у друштву.

Додатно, међугенерациска солидарност не треба да буде издвојена тема. Она треба да буде инкорпорирана у различите јавне политике које су од значаја, и то у областима сиромаштва и социјалног укључивања, породице, образовања, екологије и одрживог развоја, урбаног развоја, запошљавања, пензија, здравства и дуготрајне заштите, као и цивилних иницијатива.

ЛИТЕРАТУРА

COM (1999) 221 final – Communication from the Commission, *Towards a Europe for All Ages - Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*, Internet, http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf 04/01/2019.

COM (2005) 94 final – Communication from the Commission, Green Paper *Confronting demographic change: a new solidarity between the generations*, Internet, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0094&from=EN> 04/01/2019.

COM (2010) 2020 - Communication from the Commission, *EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Internet,

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> 04/01/2019.

Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers, Internet, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/07/Community_Charter_of_the_Fundamental_Social_Rights_of_Workers.pdf 04/01/2019.

Cruz-Saco Maria Amparo, „Intergenerational Solidarity“, у зборнику: *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties* (приредили: Maria Amparao Cruz-Saco, Sergei Zelenev), Palgrave Macmillan, New York, 2010, стр. 9–34.

DECISION No 940/2011/EU of the European Parliament and of the Council of 14 September 2011 on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012), Internet, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=cel-ex:32011D0940_04/01/2019.

EPSCO, *Council declaration on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012): The Way Forward*, Internet, https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/council-declaration-european-year-active-ageing-and-solidarity-between-generations-2012-way_en04/01/2019.

European Commission, *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2017*, Internet, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8030&furtherPubs=yes04/01/2019>.

European Parliamentary Research Service, *European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations – European Implementation Assessment*, European Parliament, Brussels, 2015.

Eurostat, *Active ageing and solidarity between generations 2012 edition – A statistical portrait of the European Union 2012*, European Commission, Brussels, 2011.

Hantrais Linda, *Social Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.

Perišić Natalija, “Karakteristike i dometi primene Otvorenog metoda koordinacije u evropskom i nacionalnom kontekstu”, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Fakultet političkih nauka, Beograd, br. 7/2012, str. 215–231.

Povelja o osnovnim pravima u EU, Internet, http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Povelja%20Evropske%20unije%20o%20osnovnim%20pravima.pdf14/0/2019.

Single European Act, Internet, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0027_04/01/2019.

Treaty of Amsterdam, Internet, <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf04/01/2019>.

Treaty of Lisbon, Internet, http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_1904/01/2019.

Treaty of Rome, Internet, https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf04/01/2019,

UNECE / European Commission, *Active Ageing Index 2014 Analytical Report*, Internet, https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/2014-active-ageing-index-aai-analytical-report_en04/01/2019.

United Nations Department of Economic and Social Affairs, *World Population Prospects – The 2017 Revision*, United Nations, New York, 2017.

Natalija Perisic

Zoran Vesic

Marta Sjenicic

INTERGENERATIONAL SOLIDARITY IN DOCUMENTS AND ACTIVITIES OF THE EUROPEAN UNION

Resume

The focus of the paper is on intergenerational solidarity, commonly interpreted as bonding between and among individuals in multi-generational family networks as well as between and among different age cohorts in societies.

The concept of intergenerational solidarity, originally developed by the World Health Organization, has been adopted and promoted by the European Union since 1999. The Communication „Towards a Europe for All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity” of 1999 was the Union’s call to argue in favour of strategic solutions that would provide effective policies as a consequence of ageing. Its “Green Book” of 2005 put into focus the need to strengthen intergenerational solidarity and the Treaty of Lisbon made it one of the explicit objectives of the EU. Finally the Strategy “Europe 2020” contains the agenda of active ageing, as one of the aspects of the EU’s inclusive growth.

Year 2012 was declared the “Year of Active Ageing and Intergenerational Solidarity” with the objective of creating conditions that would facilitate the development of the culture of active ageing, based on the premise of the society of all ages. Solidarity and cooperation between the generations were to be promoted, along with the recognition of gender equality. Numerous activities were organized and held with a view to realizing the objectives. Governing principles of active ageing and intergenerational solidarity were defined in the areas of 1) employment, 2) social participation and 3) living an independent life.

Recently, the concept of intergenerational solidarity has been modified to include the intergenerational justice, as a result of different outcomes of social development for different cohorts. The ultimate aim is to reduce the gaps between the young and the elderly in societies.

Surveys of citizens' attitudes throughout the EU show that almost one third of the EU27 population over 15 years of life is of the opinion that societies do not offer sufficient opportunities for adequate contacts between the young and the elderly. Nine out of ten of them consider local communities responsible for the encouragement of initiatives and organizations which would enable bonding between the generations.

In EU28, member states can be divided in three clusters, regarding their active ageing index, with Sweden the highest ranked and Greece the lowest ranked.

Finally, research into intergenerational justice shows that families are extremely important factor of wellbeing.

Keywords: intergenerational solidarity, active ageing, intergenerational justice, elderly, rights of elderly, the European Union.

Јелена Вуковић*

ЗАДОВОЉСТВО КОРИСНИКА УСЛУГОМ КЛУБА ЗА СТАРЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА БЕОГРАДА**

Сажетак

Услуга клуба за старе није препозната у Закону о социјалној заштити, међутим он оставља могућност за обављање свих оних делатности које нису изричито предвиђене законом, а које поспешују услуге у оквиру система социјалне заштите. Таква могућност је искоришћена када је у питању услуга клуба за старе, па се тако на територији Града Београда она пружа у 27 објеката за око 7500 корисника у оквиру радне јединице Геронтолошког центра Београд. У оквиру услуге клуба, пружају се додатне услуге које су за потребе овог истраживања дефинисане као услуге у ужем смислу. У првом делу рада сачињен је осврт на правни оквир који регулише функционисање клубова за старе на територији Града Београда, а затим су описани и анализирани основни елементи овог концепта. У централном делу рада приказани су резултати задовољства корисника услуге клуба за старе на територији Града Београда. Основни закључци указују на то да су корисници услуге клуба за старе задовољни квалитетом пружене услуге и оним што њено коришћење за њих значи. Ипак, издвајају се сегменти који захтевају преиспитивање ради унапређења и подизања квалитета услуге на виши ниво.

*

** Рад представља приказ кључних налаза истраживања реализованог у оквиру израде мастер рада „Задовољство корисника услугом клуба за старе на територији града Београда“ који је одбрањен на Факултету политичких наука

Кључне речи: клубови за старе, Београд, стари, корисници услуга, квалитет услуга, социјални радник.

1. ПРАВНИ ОКВИР

Клубови за старе у Београду настали су уписом у судски регистар Привредног суда у Београду 06. октобра 1982. године. Оснивач је Скупштина Града Београда која истовремено финансира основне делатности клуба.

Од 1983. године, клубови припадају систему Геронтолошког центра Београд. На основу Статута Установе Геронтолошки центар, 2001. године донет је Правилник о раду П.Ј. „Дневни центри и клубови за старије” којим је уређен правни положај клубова, поступак остваривања и губитак права, унутрашња организација, делатност, организовање корисника и делокруг рада управника¹.

Клубови за старе наведени су и у Одлуци Града Београда о правима и услугама социјалне заштите из 2011. године, у члану 10. Овим чланом се акценат ставља на задовољење свакодневних животних потреба које подстичу већи степен социјалне укључености и партиципације старих особа, из чега се може закључити да овај вид заштите тежи што дужем останку особе у природном окружењу.²

На основу Статута Установе Геронтолошки центар Београд 2013. године је донет Правилник о коришћењу дневних услуга у заједници којим су уређене услуге, поступак остваривања права, реализација услуга и активности, губитак права на услугу, а у вези са услугама „помоћ у кући“, „клубови за одрасла и старија лица“ и „центар за дневни боравак одраслих и старијих лица“.³

Из наведеног видимо да је нормативни оквир којим се регулише пружање услуге клуба врло оскудан. Штавише, за разлику од претходног закона којим је регулисана област

1 Правилник о раду П.Ј. „Дневни центри и клубови“, Геронтолошки центар Београд, 2001.

2 Одлука о правима и услугама социјалне заштите, Службени лист Града Београда, бр.55-02, 2011.

3 Правилник о коришћењу дневних услуга у заједници, Геронтолошки центар Београд, 2013.

социјалне заштите⁴ и у ком се наводе норме које регулишу рад клубова за старе, у тренутно важећем закону⁵ изостало је њихово експлицитно навођење.

Треба напоменути да је услуга клуба за старе у последњих неколико година узнатрдовала, те да су интересовање и потреба за њеним коришћењем порасли, о чему сведочи податак о порасту броја корисника у наведеном периоду. У складу с тим, било је неопходно прилагодити се том тренду у правцу унапређења рада са корисницима, а у складу са њиховим најбољим интересом. Ипак, наведени нормативни оквир до данас није усклађен са новонасталим потребама у пракси, што пружаоцу услуге, тј. запосленима, знатно отежава обављање свакодневних дужности. Постоје, јако ретки, примери где услед нејасно дефинисаних јавних овлашћења, запослени немају адекватне механизме у раду са проблематичним корисницима.

2. КОНЦЕПЦИЈА КЛУБОВА ЗА СТАРЕ

Клубови за старе руше предрасуде о пасивном начину живота старије популације. Након одласка у пензију у животу сваке особи долази до промена животног стила и свакодневних навика и долази до суочавања са „вишком“ слободног времена, осећаја социјалне искључености и осећаја недовољне корисности за себе и околину (Jarre, 2016; Linč, 2016). Због тога су клубови за старе један од начина да се умање негативне последице одласка у пензију посредством социјалне интеграције са вршњачком групом. Корисницима се помаже да развију афирмативне облике понашања који унапређују њихове односе са другим људима.

Корисник услуге клуба може постати лице старије од 55 година живота који изрази намеру за коришћење услуге попуњавањем Захтева за коришћење услуга клуба. Такође „корисник може постати и лице млађе од 55 година живота ако је корисник новчане социјалне помоћи или је остварило право на старосну, инвалидску или породичну пензију“.⁶

4 Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности корисника, *Службени гласник РС*, бр. 36/91, 79/91, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 48/94, 52/96, 29/2001, 84/2004, 101/2005 - др. закон и 115/2005.

5 Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.

6 Правилник о раду П.Ј. „Дневни центри и клубови“, *Геронтолошки центар Београд*,

Међутим, „корисник не може бити ментално измењена особа или особа са друштвеном негативним навикама у понашању.⁷

Након што потенцијални корисник испуни Захтев, социјални радник – координатор клуба, врши пријемну процену корисника. Приликом пријемне процене потенцијални корисник се информира о свим активностима и програмима који се спроводе у клубу, као и о прописима који се тичу корисника. Утврђује се психо–физичко стање корисника и његова мотивација за учествовање у организованим активностима клуба.

Након што се изврши процена по утврђеним процедурама, потенцијални корисник добија статус корисника уручивањем „клубске карте“.

2.1. Услуге које се пружају у оквиру услуге клуба за старе – услуге у ужем смислу

Услуге које се пружају у оквиру клубова за старе могу се поделити у 6 група и то су:

2.1.1. Услуга реверзибилног дневног боравака

Ова услуга подразумева да корисник у току једног дана може више пута доћи у клуб, отићи и поново се вратити. Исто тако, корисник може имати и прекид у доласцима током више недеља или месеци, али тиме не губи статус корисника. Они корисници који у оквиру клуба користе реверзибилни дневни боравак, најчешће не учествују у организованим активностима клуба, већ су опредељени за читање дневне штампе која им је на располагању, испијању топлих и освежавајућих напитака и миран боравак у вршњачкој групи. Евиденцију о реверзибилном дневном боравку на дневном нивоу води домаћица клуба.

2001, чл. 8.

7 Исто, чл. 9.

2.1.2. Услуга исхране

Услуга исхране пружа се у седам клубова на територији Града Београда. Оброци се спремају у домовима за старе у оквиру Установе Георнтолошки центар Београд у чијем саставу се налазе клубови. Оброк се састоји од куваног јела и хлеба, а корисник има могућност да изабере да ли ће обедовати у трпезарији клуба или ће свој оброк понети кући у посуди коју сам донесе. На крају сваког месеца корисници исхране уплаћују број obroка који желе за наредни месец у висини од 75,00 динара по obroку. У 2017. години, укупан број корисника који су користили услугу исхране износио је 501.

2.1.3. Коришћење купатила

Коришћење купатила је омогућено у четири клуба која су опремљена за ту потребу. Циљ је одржавање личне хигијене корисника који у свом дому немају адекватних услова за то. Ова услуга је бесплатна, а у 2017. години користило ју је 17 корисника.

2.1.4. Услуга прања и сушења веша

Прање и сушење веша реализује се у осам клубова који поседују адекватну опрему за њено пружање. Током 2017. године ову услугу користило је 69 корисника.

2.1.5. Превентивна здравствена заштита

Превентивна здравствена заштита спроводи се на основу посебног протокола о сарадњи закљученог између клуба и дома здравља из исте општине. Ова услуга обухвата долазак медицинске сестре и доктора у просторије клуба, у унапред одређеном термину, са циљем обављања превентивних прегледа. Ти прегледи обухватају мерење шећера у крви, мерење крвног притиска и савете лекара. Поред тога, по потреби се организују здравствена предавања, као и подела различитих здравствено–едукативних билтена.

2.1.6. Организовање слободног времена

Слободно време се организује у више различитих области тако да се сваком кориснику пружа широк спектар активности у оквиру којих може да се укључи након што препозна своја интересовања и определи се за неку. То су област спорта и рекреације, област едукације, област радно креативних активности и област културно–забавних активности.

Организовање слободног времена у оквиру наведених области се реализује кроз разноврсне програме који се спроводе у клубовима за старе.

Програми се могу поделити у 4 различита сегмента:

1. Академија 65+ - програм неформалног образовања старијих
2. О'РУК- отворена радионица удружене креативности
3. ПАКУД - пензионерско аматерско културно уметничко друштво
4. Преферентни програми - манифстације које се традиционално реализују из године у годину.

3. УЛОГА ЗАПОСЛЕНИХ У ПРУЖАЊУ УСЛУГЕ КЛУБА

Полазећи од премисе да услуге социјалне заштите пружа стручно особље обучено за рад са специфичном корисничком групом, сматра се да квалитет пружене услуге у великој мери зависи од њих. С тим у вези, важно поље у области социјалне заштите чини професионални развој особља.

Радном јединицом „Дневни центри и клубови“ управља руководилац дневних услуга у заједници, односно управник. Стручни тим сачињен од осам социјалних радника има једну од најважнијих улога у пружању ове услуге. Поред њих, запослена су и два радна терапеута, 39 домаћица и 17 помоћница домаћица.

У сваком објекту у коме се пружа услуга, стални тим запослених чине социјални радник, домаћица и помоћница домаћице.

Са друге стране, радни терапеути су ангажовани у више објеката, по терминима у оквиру којих се организују активности које су у домену њиховог ангажовања.

3.1. Руководилац дневних услуга у заједници

Претпоставка је да су руководеће позиције често „само менаџерске“. Ипак, руководиоци су ти који креирају план рада и одређују начин функционисања запослених, због чега је њихова улога такође значајна. Са аспекта активности које се тичу корисника, руководилац дневних услуга у заједници, односно управник Р.Ј. „Дневни центри и клубови“, у обавези је да прими корисника на његов захтев, као и да одговори на његова питања и притужбе у предвиђеном року.

Руководилац има једну обавезу која индиректно утиче на рад са корисницима, јер распоређује социјалне раднике по објектима у оквиру којих они координирају рад целог клуба.

За ове потребе је важно да руководилац добро процени различите потребе сваког клуба појединачно, корисничку групу, па и начин рада социјалног радника, на основу чега ће донети одлуку о томе који социјални радник ће координирати клубом, а у складу са најбољим интересом корисника.

3.2. Социјални радник

У пружању услуге дневног клуба социјални радници имају изузетно значајну улогу. Сваки социјални радник координира радом три до четири клуба, те је оптимално да у току једне радне недеље социјални радник буде у клубу једном до два пута, у зависности од потреба. Њихова улога обухвата широк спектар активности и обавеза које се предузимају са циљем што квалитетнијег пружања услуге.

Она се може поделити у два сегмента и то: стручни рад и организовање слободног времена корисника.

У оквиру сегмента стручног рада социјални радници примењују методе социјалног рада са појединцем, групног социјалног рада и социјалног рада у зајединици. То обухвата следеће активности: пријем нових корисника посредством

утврђених процедура, пружање стручне помоћи корисницима у остваривању њихових права, утврђивање социо–економског и породичног статуса корисника, процењивање и праћење психо–физичке способности корисника, стручно усмеравање корисника путем ког се корисници опредељују за учешће у организованим активностима клуба, сарадња са стручним радницима центра за социјални рад у циљу адекватне заштите корисника, процена стања и ризика за кориснике, организација и праћење њихове заштите, праћење промене стања корисника услед којих долази до потребе за институционалном заштитом, учешће у утврђивању потреба за том врстом заштите, као и предузимање адекватних мера. Саветодавним радом они подстичу кориснике на социјалну укљученост и помоћ до самопомоћи.

У оквиру сегмента организовања слободног времена корисника, социјални радник предузима следеће активности: сходно структури корисничке групе процење које активности организовати у клубу којим координира, учествује у осмишљавању нових програма који се спроводе на нивоу Радне једнице и установе, сачињава годишње планове рада клубова, одговоран је за реализацију и евалуацију свих активности које се спроводе, информиса кориснике о активностима, сарађује са партнерима из локалне заједнице на организацији заједничких активности и пружа стручну помоћ у едукацији домаћица и помоћница домаћица које такође раде са корисницима.

Оваквом улогом социјалног радника помаже се корисницима да развију афирмативне облике понашања који унапређују њихове односе са другим људима.

3.3. Радни терапеут

Активност радне терапије се не спроводи у сваком објекту у коме се пружа услуга клуба. Разлог томе је што није у сваком клубу препозната потреба за њеним одржавањем, а са друге стране у неким клубовима не постоје адекватни услови за реализацију.

Радни терапеут упознаје кориснике о постојећим облицима радно-окупационих активности, врши процену

њихових способности и њихових афинитета и сходно томе им предлаже конкретне активности у које могу да се укључе, учествује у осмишљавању нових активности, едукација и курсева за кориснике, мотивише кориснике за укључивање у активности које се организују у оквиру радне терапије и учествује у организовању корисника по секцијама.

Сарађује са социјалним радником, домаћицом и помоћницом домаћице клуба.

3.4. Домаћица клуба

Домаћица клуба је сваки радни дан присутна у клубу у који је распоређена од стране руководиоца, па је она лице које има највише контакта са корисницима, због чега никако не треба умањити или занемарити њену улогу. Она је најближи сарадник социјалном раднику – координатору клуба и са њим сарађује на свим пољима у пружању услуге клуба. У погледу оперативности у оквиру клуба, домаћица има значајну улогу.

Њена улога се такође може поделити у два сегмента и то: функционално одржавање клуба и предузимање активности које се тичу корисника.

Под функционалним одржавањем клуба се подразумева обезбеђивање услова за боравак корисника (одржавање хигијене и адекватне температуре просторије), старање о имовини клуба и правилној употреби електричних апарата, сервисирање и подела obroка и напитака корисницима.

Активности које домаћице предузимају у погледу корисника обухватају: старање о поштовању прописа које су корисници у обавези да поштују током свакодневног боравка у клубу, а који се тичу међуљудских односа, уважавања и поштовања сваке личности индивидуално и поштовања кућног реда. Поред тога, она прима захтеве за коришћење услуга клуба од стране грађана, односно потенцијалних корисника и ажурно води евиденцију о томе, издаје клупску карту кориснику након пријемне процене социјалног радника.

3.5. Помоћница домаћице клуба

Помоћница домаћице клуба је, као и домаћица, сваки радни дан присутна у клубу у који је распоређена од стране руководиоца. Она се стара о комплетној хигијени целог објекта, о прању и пеглању веша корисника и пружа помоћ корисницима при купању, у објектима у којима се наведене услуге пружају. Такође, помоћница домаћице је у целости надлежна за спровођење услуге исхране у смислу одржавања трпезарије и послуживања obroка корисницима. Сарађује са домаћицом и социјалним радником клуба.

Из свега наведеног можемо закључити да у пружању услуге клуба за старе учествују лица различитог образовног профила чиме се обезбеђује доследност у квалитету пружања.

Ипак, отежавајућа околност за професионални развој и унапређивање кадрова је недостатак финансијских и материјалних ресурса.

4. ПРИКАЗ И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Емпиријско истраживање обухватило је узорак од 100 испитаника који користе услугу клуба за старе на територији Града Београда.

Примењена је техника анкетирања путем анонимног упитника који се састојао од 20 питања и то: 19 питања затвореног типа и 1 питање отвореног типа.

Добијени подаци обрађени су у СПСС програму. Резултати добијени истраживањем су статистички обрађени уз адекватан одабир статистичких метода, а у зависности од типа и расподеле података, како би се обезбедио оптималан модел сагледавања утицаја, зависности и разлика између анализираних података добијених у истраживању.

Поред дескриптивне статистике, за описивање везе између варијабли коришћен је Пирсонов коефицијент корелације, док је за тестирање истраживачких питања коришћен Студентов т-тест, јер варијанса основног скупа није позната.

За одређивање разлике међу групама је коришћен Студентов т-тест за независне узорке.

4.1. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА – ПРИКАЗ И АНАЛИЗА

4.1.1. Социо-демографске карактеристике

Укупан број испитаника је 100. Од тога, њих 46 (46%) је мушког пола, а 54 (54%) женског пола.

Старосна структура испитаника показује да 23 (23%) испитаника има између 55 и 65 година, 47 (47%) испитаника између 66 и 75 година, 24 (24%) испитаника између 76 и 85 година, док 6 (6%) испитаника има 85 и више година. Највише испитаника има између 55 и 65 година, односно припада групи млађих пензионера. Ипак, не треба занемарити ни чињеницу да постоје корисници који припадају групи особа четвртог животног доба, односно који имају 85 и више година.

Од укупног броја испитаника, њих 9 има основно образовање, 49 средње, а 42 вишу/високу школу, факултет, магистар, докторски. Из наведеног видимо да је доминантно заступљена средња стручна спрема, али да је готово исти проценат испитаника са високом стручном спремом, док је убедљиво најнижи проценат испитаника са основном школом.

На питање са ким живе, половина испитаника је навело да живе сами, 21 (21%) живи са партнером, 27 (27%) живи са члановима породице, а 2 (2%) није одговорило на ово питање.

4.1.2. Социо - економски подаци

На питање о изворима прихода чак 98 испитаника као основни извор прихода има пензију, 1 користи приходе других чланова породице, док 1 основне изворе прихода остварује из других извора којих нема међу понуђеним одговорима.

Када је у питању висина пензије, највећи број испитаника – 35 има пензију у висини од 23.545 до 35.000 динара.

Два испитаника имају пензију нижу од 10.000 динара, три имају од 10.000 до 14.920 динара, 21 њих имају од 14.920 до 23.545, 25 имају од 35.000 до 45.000, а 14 имају пензију преко 45.000 динара.

4.1.3. Период и учесталост коришћења услуге клуба

На питање колико дуго користе услугу клуба, 42 (42%) испитаника одговорило је да користи услугу 2 до 5 година, 12 (12%) 6 до 10 година, 32 (32%) 10 и више година, док 14 (14%) испитаника користи услугу клуба мање од 2 године. Највећи број испитаника услугу клуба користи 2 до 5 година, нешто мањи број њих 10 и више година, следе они који је користе мање од 2 године, док најмањи број испитаника услугу користи 6 до 10 година.

Када је у питању учесталост доласка у клуб, од укупног броја испитаника, 21 (21%) долази у клуб једном недељно, 27 (27%) долази два пута недељно, док више од половине (52%) у клуб долази три и више пута недељно.

На питање са ким проводе време док су у клубу, испитаници су одговорили следеће: мање од 10% њих проводи време само, незнатно мањи број - 9 (9%) са партнером, чак 64 (64%) са пријатељима које су упознали у клубу, док петина испитаника проводи време са пријатељима које познаје од раније, односно пре почетка коришћења услуге клуба.

Питање о услугама које корисници користе у оквиру клуба, оставило је могућност избора више од једног одговора. Услугу боравка користи 74 (74%) испитаника, услугу организовање слободног времена чак 91 (91%), услугу исхране 3 (3%), услугу превентивне здравствене заштите 9 (9%), док услуге коришћења купатила и прања и сушења веша не користи ниједан испитаник обухваћен овим истраживањем. Услуге боравка и организовање слободног времена представљају упориште концепције рада клубова, што је доказано овим истраживањем, али и свакодневним радом у пракси.

ТАБЕЛА 4.1.3.1. –Подаци о коришћењу услуге клуба

Дужина коришћења услуге клуба (f/%)	1. 2 до 5 година 2. 6 до 10 година 3. 10 и више година 4. Испод 2 године	42 (42%) 12 (12%) 32 (32%) 14 (14%)
Учесталост доласка у клуб (f/%)	1. Једном недељно 2. Два пута недељно 3. Три и више пута недељно	21 (21%) 27 (27%) 52 (52%)
Са ким корисници проводе време у клубу (f/%)	1. Сами 2. Са партнером 3. Са пријатељима које су упознали у клубу 4. Са пријатељима које познају пре почетка коришћења услуге клуба	7 (7%) 9 (9%) 64 (64%) 20 (20%)
Услуге које корисници користе у оквиру клуба	1. Услуга боравка (f/%) 2. Организовање слободног времена (f/%) 3. Услуга исхране (f/%) 4. Коришћење купатила (купање) (f/%) 5. Услуга прања и сушења веша (f/%) 6. Превентивна здравствена заштита (f/%)	74 (74%) 91 (91%) 3 (3%) 0 0 9 (9%)

Испитивањем степена учешћа у активностима у оквиру услуге организовање слободног времена, испитаници су имали могућност да заокруже више од једног одговора. Дошли смо до податка да највећи број испитаника, чак њих 90 (90%) учествује у активностима едукације, односно време у клубу проводи похађајући један од понуђених едукативних курсева. Следе спортско-рекреативне активности у којима учествује 74 (74%) испитаника, на трећем месту су културно-забавне активности у којима учествује 55 (55%) испитаника, док најмањи број испитаника – 14 (14%) учествује у радно-креативним активностима.

Такође, испитивани су и ставови корисника о томе да ли чешће долазе у клуб уколико учествују у организованим

активностима клуба, односно да ли учешће у активностима поспешује њихову жељу/потребу за доласком у клуб. С тим у вези, 3 (3%) испитаника се уопште не слаже да је то повезано, 10 (10%) се углавном не слаже, 13 (13%) се нити слажу нити не слажу, 35 (35%) њих се углавном слаже да су разлози због којих долазе у клуб повезани са њиховим учешћем у организованим активностима, 34 (34%) се у потпуности слаже, а 5 (5%) испитаника се није изјаснило.

Последње питање из Табеле 4.1.3.2. тиче се ставова корисника о томе да ли сматрају да је њихово време боље организовано/искоришћено од када користе услугу клуба. Шест (6%) испитаника се не слаже са овом тврдњом (било уопште или углавном), 14 (14%) је неопредељено (нити се слаже нити се не слаже) док се највећи број слаже - 48 (48%) испитаника се углавном слаже, а 24 (24%) се у потпуности слаже. Осам (8%) испитаника се није изјаснило.

ТАБЕЛА 4.1.3.2. – Степен учешћа у активностима и степен слагања са наведеним тврдњама

Степен учешћа у активностима у оквиру услуге „организовање слободног времена“ (f/%)	1. Спортско – рекреативне активности (f/%)	74 (74%)
	2. Едукативни курсеви (f/%)	90 (90%)
	3. Радно-креативне активности (f/%)	14 (14%)
	4. Културно–забавне активности (f/%)	55 (55%)
Степен слагања корисника са тврдњом да су разлози због којих долазе у клуб повезани са њиховим учешћем у организованим активностима (f/%)	1. Уопштесене слажу	3 (3%)
	2. Углавномсене слажу	10 (10%)
	3. Нити се слажу нити се не слажу	13 (13%)
	4. Углавном се слажу	35 (35%)
	5. У потпуности се слажу	34 (34%)
	6. Није одговорило	5 (5%)
Степен слагања корисника са тврдњом да је њихово време боље организовано / искоришћено од када користе услугу (f/%)	1. Уопште се не слажу	2 (2%)
	2. Углавном се не слажу	4 (4%)
	3. Нити се слажу нити се не слажу	14 (14%)
	4. Углавном се слажу	48 (48%)
	5. У потпуности се слажу	24 (24%)
	6. Није одговорило	8 (8%)

4.1.4. Оцена задовољства испитаника услугама у оквиру клуба - услугама у ужем смислу

У оквиру Табеле 4.1.4. је испитивано **задовољство корисника услугама** које се пружају у оквиру услуге клуба, односно услугама у ужем смислу, системом оцењивања, при чему је оцена 5 најбоља, а оцена 1 најлошија.

Када је у питању услуга боравка, 76 (100%) испитаника је оценило ову услугу и то: 50 (65,8%) је услугу боравка оценило оценом 5, по 10 (13,16%) оценом 4, односно 3, 4 (5,26%) оценом 2 и 2 (2,63%) оценом 1. Средња оцена за услугу боравка је 4,34.

Услугу организовање слободног времена је оценило 67 (100%) испитаника. 46 (68,66%) је ову услугу оценило оценом 5, 7 (10,45%) оценом 4, 10 (14,52%) оценом 3, 3 (4,48%) оценом 2 и 1 (1,49%) оценом 1. Средња оцена за услугу организовање слободног времена износи 4,34.

Услугу исхране оценило је 2 (100%) испитаника и то 1 (50%) оценом 2 и 1 (50%) оценом 3. Средња оцена за услугу исхране је 2,50.

Услуге коришћења купатила и прања и сушења веша не користи ниједан испитаник обухваћен овим истраживњем, те због тога нису оцењене.

Услуга превентивне здравствене заштите је оцењена од стране 6 (100%) испитаника. 3 (50%) испитаника је услугу оценило оценом 5, 1 (16,67%) оценом 3 и 2 (33,33%) оценом 1. Средња оцена за услугу превентивне здравствене заштите је 3,33.

ТАБЕЛА 4.1.4. – Оцена задовољства услугама у ужем смислу

		ОЦЕНЕ					
Услуга	ОДГОВОРИЛО	1	2	3	4	5	M±SD
	Услуга боравка	76/100	2 (2,63%)	4 (5,26%)	10 (13,16%)	10 (13,16%)	50 (65,8%)
Услуга организовање слободног времена	67/100	1 (1,49%)	3 (4,48%)	10 (14,52%)	7 (10,45%)	46 (68,66%)	4,34±1,13
Услуга исхране	2/100	/	1 (50%)	1 (50%)	/	/	2,5±0,71
Услуга коришћења купатила	0	/	/	/	/	/	0
Услуга прања и сушења веша	0	/	/	/	/	/	0
Превентивна здравствена заштита	6/100	2 (33,33%)	/	1 (16,67%)	/	3 (50%)	3,33±1,97

M-средња вредност оцена, SD-стандардна девијација

Из наведених података видимо да су корисници најзадовољнији услугом боравка и услугом организовање слободног времена које су оценили оценама 4,34/5. Мање су задовољни услугом превентивне здравствене заштите коју су оценили оценом 3,33/5, док су најмање задовољни услугом исхране коју је оцењена оценом 2,5/5.

4.1.5. Оцена задовољства испитаника активностима у оквиру клуба

У оквиру Табеле 4.1.5. испитивано је **задовољство корисника активностима** које се пружају у оквиру услуге организовање слободног времена, такође системом оцењивања, при чему је оцена 5 најбоља, а оцена 1 најлошија.

Када је у питању спортско-рекреативна активност, 42 (100%) испитаника је оценило ову активности, и то 28 (66,67%) је оценило оценом 5, 6 (14,29%) оценом 4, 5 (11,90%) оценом

3, 2 (4,76%) оценом 2 и 1 (2,38%) оценом 1. Средња оцена за спортско-рекреативне активности је 4,41.

Едукативне курсеве је оценило 18 (100%) испитаника и то 10 (55,56%) оценом 5, 3 (16,67%) оценом 4, 2 (11,11%) оценом 3, 2 (11,11%) оценом 2 и 1 (5,56%) оценом 1. Средња оцена за едукативне курсеве износи 3,84.

Радно-креативне активности оценило је 17 (100%) испитаника, од чега је највише њих - 12 (70,59%) оценом 5, 2 (11,76%) оценом 4, 3 (17,65%) оценом 3, док нико није оценио са 1 или 2. Средња оцена за радно-креативне активности је 4,53.

Када су у питању културно-забавне активности, 52 (100%) испитаника је оценило ову услугу и то: 40 (76,92%) оценом 5, 3 (5,77%) оценом 4, 6 (11,54%) оценом 3, 1 (1,92%) оценом 2 и 2 (3,85%) оценом 1. Средња оцена за културно-забавне активности је 4,50.

ТАБЕЛА 4.1.5. – Оцена задовољства активностима у оквиру клуба

		ОЦЕНЕ						
Спортско-рекреативне активности	ОДГОВОРИЛО	1	2	3	4	5	M±SD	
		42/100	1 (2,38%)	2 (4,76%)	5 (11,90%)	6 (14,29%)	28 (66,67%)	4,41±1,02
Едукативни курсеви	18/100	1 (5,56%)	2 (11,11%)	2 (11,11%)	3 (16,67%)	10 (55,56%)	3,84±1,57	
Радно-креативне активности	17/100	0	0	3 (17,65%)	2 (11,76%)	12 (70,59%)	4,53±0,8	
Културно-забавне активности	52/100	2 (3,85%)	1 (1,92%)	6 (11,54%)	3 (5,77%)	40 (76,92%)	4,5±1,04	

M-средња вредност оцена, **SD**-стандардна девијација

Из наведеног видимо да су најбоље оцењене радно-креативне активности оценом 4,53, затим културно-забавне оценом 4,5, спортско-рекреативне 4,41, док су најлошије оцењени едукативни курсеви оценом 3,84.

4.1.6. Ставови испитаника о унапређењу услуга и активности

У првом делу Табеле 4.1.6. представљени су ставови корисника о томе да ли је услуге у ужем смислу потребно унапредити или не.

За услугу боравка се изјаснило 65 (100%), од чега је 32 (49,23%) означило да услугу треба унапредити, а 33 (50,77%) да је не треба унапредити.

За услугу организовање слободног времена се изјаснило 57 (100%) испитаника, од чега је 30 (52,63%) означило да услугу треба унапредити, а 27 (47,37%) да је не треба унапредити.

Када је у питању услуга исхране, 3 (100%) испитаника се изјаснило да услугу треба унапредити.

Услуге коришћења купатила и прања и сушења веша не користи ниједан испитаник обухваћен овим истраживњем, те се због тога испитаници нису изјашњавали.

За услугу превентивне здравствене заштите се изјаснило 10 (100%) испитаника и то 7 (70%) њих сматра да услугу треба унапредити, а 3 (30%) да је не треба унапредити.

У другом делу Табеле 4.1.6. представљени су ставови корисника о томе да ли је активности у оквиру услуге организовање слободног времена потребно унапредити или не.

За спортско-рекреативне активности се изјаснило 31 (100%) испитаника, од чега 18 (58,6%) сматра да активност треба унапредити, а 13 (41,94%) да не треба унапредити.

За едукативне курсеве се изјаснило 19 (100%) испитаника. Од тога, 10 (52,63%) сматра да активност треба унапредити док њих 9 (47,37%) да не треба унапредити.

Када су у питању радно -креативне активности за њих се изјаснило 17 (100%) испитаника од којих 8 (47,06%) сматра да активност треба унапредити, а 9 (52,94%) сматра да ову активност не треба унапредити.

За културно - забавне активности се изјаснило 44 (100%) испитаника, од којих 20 (45,45%) сматра да активност треба

унапредити, док њих 24 (55,55%) сматра да је не треба унапредити.

ТАБЕЛА 4.1.6. – Ставови испитаника о унапређењу услуга и активности

Услуга боравка	ОДГОВОРИЛО	ТРЕБА УНАПРЕДИТИ	НЕ ТРЕБА УНАПРЕДИТИ
	65/100	32 (49,23%)	33 (50,77%)
Услуга организовање слободног времена	57/100	30 (52,63%)	27 (47,37%)
Услуга исхране	3/100	3 (100%)	/
Услуга коришћења купатила	0	0	0
Услуга прања и сушења веша	0	0	0
Превентивна здравствена заштита	10/100	7 (70%)	3 (30%)
Спортско рекреативне активности	31/100	18 (58,6%)	13 (41,94%)
Едукативни курсеви	19/100	10 (52,63%)	9 (47,37%)
Радно- креативне активности	17/100	8 (47,06%)	9 (52,94%)
Културно – забавне активности	44/100	20 (45,45%)	24 (55,55%)

4.1.7. Ставови испитаника о унапређењу услуга и активности

У оквиру питања отвореног типа од испитаника се тражило да се изјасне о томе шта би требало унапредити у Клубу како би квалитет услуга био још бољи?

Више од половине испитаника се није изјаснило по овом питању. Ипак, од оних који су се изјаснили, 2/3 сматра да би квалитет услуга у клубу био бољи када би било организовано више излета, док 1/3 њих предлаже увођење додатних/нових програма, курсева итд.

4.1.8. Задовољство радом запослених

Када је у питању задовољство радом запослених, у потпуности је задовољно 68 (68%) испитаника, углавном је задовољно 26 (26%) испитаника, 4 (4%) је нити задовољно нити незадовољно, 1 (1%) је углавном незадовољно, док 1 (1%) уопште није задовољно.

4.1.9. Подаци о квалитету живота

На питање о ставовима испитаника у погледу побољшања квалитета живота у корелацији са почетком коришћења услуге клуба, више од пола њих – 52 (52%) је одговорило да је квалитет њиховог живота углавном бољи од када користе услугу клуба, 29 (29%) сматра да је изузетно бољи, 15 (15%) да нема промена у квалитету живота, 3 (3%) да уопште није бољи и 1 (1%) да углавном није бољи.

Испитивањем ставова испитаника о осећају мање усамљености од када користе услугу клуба, 43 (43%) испитаника је означило да се углавном слажу са тврдњом да се осећају мање усамљено од када користе услугу клуба, 41 (41%) се у потпуности слаже, 13 (13%) се нити слаже нити не слаже, 3 (3%) се уопште не слаже, а не постоји испитаник који се углавном не слаже.

4.1.10. Коришћење осталих услуга социјалне заштите

Када су у питању остале услуге социјалне заштите које користе корисници услуге клуба, чак 92 (92%) испитаника не користи ниједну другу услугу. Право на новчану социјалну помоћ и на увећану новчану социјалну помоћ користи по 1 (1%) испитаник, помоћ у кући, услуге персоналне асистенције и услуге центра за социјални рад користе по 2 испитаника (укупно 6% узорка), док додаток за помоћ и негу другог лица не користи ниједан испитаник обухваћен овим истраживањем. Два (2%) испитаника је навело да користи друге услуге социјалне заштите, али без навођења које услуге су у питању.

ТАБЕЛА 4.1.10. - Остале услуге социјалне заштите

Услуге социјалне заштите које користе корисници услуге клуба (f/%)	1. Новчана социјална помоћ	1 (1%)
	2. Увећана новчана социјална помоћ	1 (1%)
	3. Додатак за помоћ и негу другог лица	0
	4. Помоћ у кући	2 (2%)
	5. Персонална асистенција	2 (2%)
	6. Услуге Центра за социјални рад	2 (2%)
	7. Друго	2 (2%)
	8. Не користе	92 (92%)

5. УПОРЕДНА И КОРЕЛАЦИОНА АНАЛИЗА СТАТИСТИЧКИХ ПОДАТАКА

5.1. Однос степена образовања испитаника са степеном задовољства радом запослених, степеном побољшања квалитета живота, степеном осећаја усамљености и висином пензије

Постоји статистички значајна повезаност између степена образовања и висине пензије испитаника. Корелација је статистички значајана на нивоу 0,05. Корелација указује на то да већи степен образовања указује и на већу висину пензије. Степен образовања није утицао на степен задовољства радом запослених, степен побољшања квалитета живота као ни на

степен осећаја усамљености. Коefицијент r је испод границе од 0,05.

ТАБЕЛА 5.1.-Однос степена образовања испитаника са степеном задовољства радом запослених, побољшања квалитета живота, осећаја усамљености и висином пензије

СТЕПЕН ОБРАЗОВАЊА		
СТЕПЕН ЗАДОВОЉСТВА РАДОМ ЗАПОСЛЕНИХ	r	0,014
	P	0,892
	N	100
СТЕПЕН ПОБОЉШАЊА КВАЛИТЕТА ЖИВОТА	r	0,036
	P	0,725
	N	100
СТЕПЕН ОСЕЋАЈА УСАМЉЕНОСТИ	r	0,088
	P	0,384
	N	100
ВИСИНА ПЕНЗИЈЕ	r	0,250*
	P	0,012
	N	100

r -коefицијент корелације, p -статистичка значајност, N -број испитаника

5.2. Однос степена задовољства радом запослених, са степеном побољшања квалитета живота и степеном осећаја усамљености

Постоји статистички значајна повезаност између степена задовољства радом запослених и степена побољшања квалитета живота. Корелација је статистички значајана на нивоу 0,05. Позитивна корелација указује на то да што је корисник задовољнији радом запослених у клубу да му је то квалитет живота бољи. Не постоји статистички значајна повезаност између степена задовољства радом запослених и степена смањења осећаја усамљености. Коefицијент r је испод границе од 0,05.

ТАБЕЛА 5.2.-Однос степена задовољства радом запослених, са степеном побољшања квалитета живота и осећаја усамљености

СТЕПЕН ЗАДОВОЉСТВА РАДОМ ЗАПОСЛЕНИХ			
СТЕПЕН ПОБОЉШАЊА КВАЛИТЕТА ЖИВОТА	r		0,251*
	P		0,012
	N		100
СТЕПЕН ОСЕЋАЈА УСАМЉЕНОСТИ	r		0,162
	P		0,107
	N		100

r-коэффициент корелације, p-статистичка значајност, N-број испитаника

5.3. Однос степена осећаја усамљености са степеном побољшања квалитета живота и висином пензије

Постоји позитиван степен корелације између степена смањености осећаја усамљености и параметара побољшања квалитета живота и висине пензије код испитаника. Корелација је статистички значајна на нивоу 0,01. Позитивна корелација указује на то да се са повећањем степена квалитета живота смањује и осећај усамљености.

Особе са већом пензијом такође се осећају мање усамљено.

ТАБЕЛА 5.3.-Однос степена осећаја усамљености са степеном побољшања квалитета живота и висином пензије

СТЕПЕН ОСЕЋАЈА УСАМЉЕНОСТИ			
СТЕПЕН ПОБОЉШАЊА КВАЛИТЕТА ЖИВОТА	r		0,475**
	P		0,000
	N		100
ВИСИНА ПЕНЗИЈЕ	r		0,300**
	P		0,002
	N		100

r-коэффициент корелације, p-статистичка значајност, N-број испитаника

5.4. Процена корелације између висине пензије и стручноспреме и пола

Постоји статистичка значајност где је **висина пензије већа што је већи степен** образовања. Корелација је на висини $p < 0,05$.

Поред наведених резултата, између којих постоји статистички значајна повезаност, за потребе рада упоређено је још податак, али је анализа показала да међу њима не постоји статистичка значајна повезаност међу њима.

ТАБЕЛА 5.4.-Процена корелације између висине пензије и стручне спреме и пола

ВИСИНА ПЕНЗИЈЕ			
СТРУЧНА СПРЕМА	r		0,250*
	P		0,012
	N		100
ПОЛ	r		-0,176
	P		0,079
	N		100

r-коэффициент корелације, p-статистичка значајност, N-број испитаника

ЗАКЉУЧАК

Рад је настао из потребе да се представи облик ванинституционалне бриге о старима, кроз пружање услуге клуба за старе. Наиме, услуга клуба, иако се успешно пружа за више хиљада корисника, са научног аспекта није довољно истражена. Поред тога, концепт ове услуге је за многе стручњаке неразјашњен или непознат. Емпиријским истраживањем које је спроведено у оквиру рада испитано је задовољство корисника услугом, услугама у ужем смислу, али и ставови корисника о квалитету живота у односу на коришћење услуге.

Социодемографски подаци о испитаницима показују да су корисници услуге клуба особе различитих карактеристика у погледу полне, старосне, образовне структуре и података о домаћинству. Међу корисницима су заступљене особе оба пола подједнако, са навршених од 55 до 86 и више година живота, различитог образовног профила (од оних који су завршили основну школу до оних који су завршили факултет), које живе саме, са партнером или више чланова породице. Овакви подаци упућују на то да су услуге клуба и активности које се спроводе у оквиру ње прилагођене свакоме ко се налази у стању потребе за њеним коришћењем.

Подаци да више од половине испитаника долази у клуб три и више пута недељно и време у клубу проводи са пријатељима које су упознали у клубу су показатељ да клубови представљају пријатно окружење за боравак и дружење чиме се превазилазе стереотипи о пасивном начину живота у старости.

Такође, из добијених података видимо да скоро сви испитаници учествују у неким од активностима које се организују у клубу, чиме се оправдава епитет „клубови за активно старење“.

Нешто мање од укупног броја испитаника се у оквиру услуге организовање слободног времена опредељује за учешће у едукативним активностима (курсевима ручних радова, језика, рачунара). На овај начин, клубови за старе поспешују концепт целоживотног учења. Свакако да нису једини у томе, али са сигурношћу се може рећи да имају највећи потенцијал и ресурсе за његово пуно остварење.

Више од 2/3 испитаника се слаже да је њихово време боље искоришћено, односно организовано од када користе услугу, што имплицира да клубови успешно спроводе своју мисију опревазилажењу патолошких облика старења праћених осећајем усамљености, непотребности и депресијом са којима се старе особе често суочавају.

Када је у питању задовољство услугама у ужем смислу, испитаници су најзадовољнији услугама боравка и организовања слободног времена.

Са друге стране, оцењивањем активности које се спроводе у оквиру услуге организовање слободног времена, испитаници су најбоље оценили радно – креативне и културно – забавне активности, док сунајлошије оценили едукативне активности.

Када је реч о запосленима, скоро сви испитаници су се изјаснили да су у потпуности или углавном задовољни њиховим радом, док је обрада података показала да што је корисник задовољнији радом запослених, то је квалитет његовог живота бољи. Обзиром да је један од индикатора квалитета пружене услуге управо начин на који запослени обављају своје дужности, када су у питању клубови, са сигурношћу можемо рећи да запослени доприносе квалитету пружања услуге, али и побољшању квалитета живота својих корисника.

Један од најважнијих показатеља потребе за оваквим видом заштите огледа се у чињеници да преко 80% испитаника сматра да је квалитет њиховог живота бољи, те да се осећају мање усамљено од када користе услугу клуба.

Социоекономски статус испитаника указује да је корисничка група врло хетерогена по том питању. Примања корисника се крећу од испод 10.000 до преко 45.000 динара, што је показатељ да је један од циљева услуге клубаквалитетно провођење времена са вршњачком групом, те да кориснике разлике у социјалном статусу ни на који начин не одређују.

Корисници услуге клуба за старе задовољни су квалитетом пружене услуге и оним што њено коришћење за њих значи. Ипак, издвајају се сегменти који захтевају преиспитивање ради унапређења и подизања квалитета услуге на виши ниво. То се пре свега односи на унапређење услуге исхране и преиспитивање активности у правцу унапређења постојећих и увођења нових. Поред тога, неопходно је урадити ревизију важећих прописа са циљем да се омогући адекватан регулаторни оквир којим би се унапредио квалитет пружања услуге клуба.

ЛИТЕРАТУРА

Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011

Правилник о раду П.Ј. „Дневни центри и клубови“, *Геронтолошки центар Београд*, 2001.

Одлука о правима и услугама социјалне заштите, *Службени лист Града Београда*, бр.55-02, 2011.

Правилник о коришћењу дневних услуга у заједници, *Геронтолошки центар Београд*, 2013.

Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности корисника, *Службени гласник РС*, бр. 36/91, 79/91, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 48/94, 52/96, 29/2001, 84/2004, 101/2005 - др. закон и 115/2005.

Dirk Jarre, *making Choices for a Society of All Ages – A White Paper with Recommendations for Decision Makers*, European Commission, Brussels, 2016.

Rori Linč, *Praksa socijalnog rada sa starima – pozitivni pristup centriran ka osobi*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2016.

Jelena Vukovic

SATISFACTION OF USERS WITH SERVICES OF ELDERLY CLUBS IN THE TERRITORY OF THE CITY OF BELGRADE

Resume

Elderly clubs are an example of non-residential type of social protection of seniors, which are aimed to prevent negative aspects of ageing process and also to support integration of elderly into wider social community. So far, in Serbia scientific research into the provision of services of elderly clubs was very scarce and insufficient for the further development and improvement of the service. This field of elderly care has not been sufficiently explored, so there are not enough relevant sources on it, which makes this research important for this topic. The paper presented potential for licensing the service of the elderly clubs *MENI nije jasno sta znaci ova recenica dovde* with an idea to improve existing knowledge in the system of social protection by bringing new insights into the way of work with users in old age.

The empirical research examined user satisfaction with the overall service in the clubs, satisfaction with specific services, as well as the user's views on the room for improvement and the influence of these services on the quality of their lives.

From the results of the research, data showed that users of the service differ by gender, age, education and household model. General conclusion is that clubs are pleasant environment for seniors gathering and their joint activities. In addition, almost all survey participants were engaged in some of the activities organized by the clubs, which contributed to overcoming the stereotypes about passive lifestyle in old age.

When it comes to the specific services, the participants were the most satisfied with the service of organizing their free time and daily activities in the clubs. Almost all respondents were engaged in some of the organized activities, from which creatively occu-

pational and activities related to culture and entertainment were recognized as the best. On the other side, educational activities had the lowest ranking.

Elderly clubs represent a pleasant environment for staying and socializing elderly people, as it was evidenced by the fact that more than half of the respondents come to the club three or more times a week. One of the most important findings is that elderly club service was recognized by more than 80% of the respondents as something which improved the quality of their lives and that they feel less lonely than before due to using the clubs' service. Also, the research illustrated work of the employees who provide the clubs services, while almost all respondents stated that they are satisfied with the work of the employees.

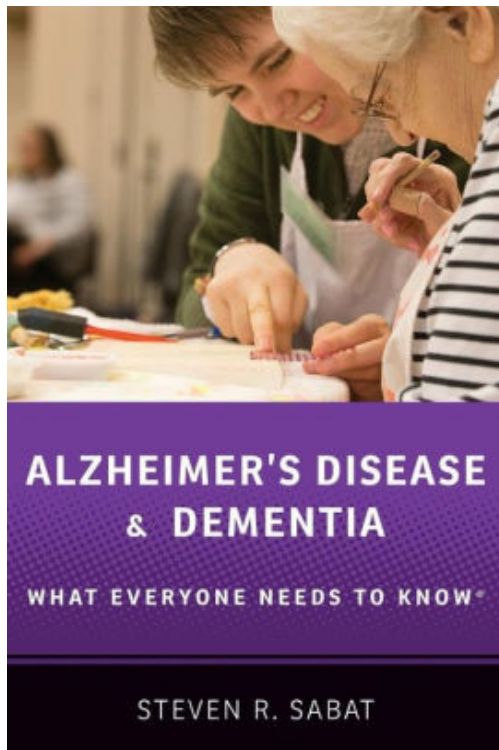
Based on the analysis of the results of the research, it can be concluded that the users of the elderly clubs service are satisfied with the quality of the provided service and significance of its using for them.

Keywords: elderly clubs, Belgrade, elderly.

Наталија Перишић*

**Приказ научне монографије: Steven R. Sabat,
ALZHEIMER'S DISEASE AND DEMENTIA
– WHAT EVERYONE NEEDS TO KNOW,
Oxford, Oxford University Press, 2018.**

* natalija.perisic@fpm.bg.ac.rs

Књига Стивена Сабата *Алцхајмерова болест и деменција – шта свако треба да зна*, настала је, према речима самог аутора, из потребе да научи више, али не о људима који живе са Алцхајмеровом болешћу, него од њих (стр. xiv). Стога је тон књиге подржавајући и оснажујући, садржи примере, уз научна објашњења низа чињеница од значаја за оне који живе са Алцхајмеровом болешћу (АБ).

Од седам поглавља у којима аутор развија своју аргументацију, у првом (*Деменција*) објашњава да је током читавог двадесетог века деменција била медиализована, што је имало за последицу то да су особе којима је дијагностификована деменција етикетиране као пацијенти (стр. 1). Двадесет први век јесте увео промену, развијањем бројних приступа карактеристичних по оријентисаности према особи и холистичком разумевању индивидуа. У том контексту, Сабат се залаже за преименовање стараоца (*caretaker*) особе која живи са деменцијом у партнера (*care partner*) особе која живи са деменцијом (стр. 10), сматрајући да овај други термин указује на интерактиван однос „двоје људи који раде заједно, у циљу да особа која има Алцхајмерову болест буде ангажована као особа, а не као пацијент“ (стр. 11).

У *Алцхајмеровој болести: биолошким аспектима* (друго поглавље) аутор систематично представља промене на мозгу у вези са АБ, начине њеног дијагностификовања, као и утицај лекова који се примењују у терапији АБ.

Треће поглавље, *Алцхајмерова болест: субјективно искуство*, аутор је посветио указивању на значај емпатичности, као и креирања односа поверења и поштовања са особом која живи са Алцхајмеровом болешћу – „први корак у настојању да разумемо какав је живот особе која има деменцију јесте да се повежемо са њом, отворено и искрено, да схватимо озбиљно оно што нам она говори, саосећајући са њеним страховима или анксиозношћу, пружајући речи утехе и заштите. Без обзира на одсуство ‘оријентације у времену и простору’ она је у стању да разуме добре намере у радњама других људи“ (стр. 55).

Фокус четвртог поглавља (*Особе са Алцхајмеровом болешћу и друштво*) је на томе да се особе које живе са АБ не осећају сигурно у спољашњем окружењу. Аутор је ослонац за

ово становиште пронашао у Китвудовој теорији о малигном ставу према дијагнози, који може бити чак и несвестан од стране окружења, чиме оно деперсонализује и умањује осећај вредности код особе која живи са АБ. Изузев елиминисања малигног става према дијагнози, Сабат је навео још четири механизма које људи из спољашњег окружења могу применити, како би подстакли осећај сигурности код особе која живи са Алцхајмеровом болешћу: 1) заузимање свесног става према особи којој је дијагностификована АБ; 2) активно слушање; 3) индиректно кориговање у конверзацији и 4) обезбеђивање неанксиозног присуства (стр. 94-108).

Резилијентност, сопство (self) и креативност, што је уједно и наслов петог поглавља, представљају нека од најинтригантнијих питања у вези са особама које живе са Алцхајмеровом болешћу, али су уједно и квалитети које им заједница неоправдано рано одузима. Тиме она неповратно оштећује животе особа са АБ, како то аутор и аргументовано наводи, у вези са свим темама којима се бави у књизи.

Наведено се нарочито испољава у контекстима, амбијентима и облицима старања, бриге и заштите особа које живе са АБ. Насупрот фактичком поништавању особе која живи са АБ, аутор се залаже за примену приступа старања центрираног ка особи (*person-centred care*) у шестом поглављу књиге (*Врсте заштите и улога духовности*). Иако постоје примери примене овог приступа у установама за смештај особа које имају различите врсте деменције, они су ипак, сматра аутор, макар у Сједињеним Америчким Државама, изузетак. Међутим, приступ центриран ка особи могуће је доследније примењивати уколико особа живи у својој кући, о чему Сабат сведочи навођењем бројних примера. Можда су неке од најупечатљивијих порука ове књиге садржане управо у описима таквог старања о особама које имају АБ. На питање „како старање центрирано ка особи изгледа у свакодневном животу?“ (стр. 178) аутор одговара указивањем на значај сарадње са особом која живи са АБ и вредновањем њених осећања. Још једном, он на примерима аргументује корисност укључености особе која је добила дијагнозу у одлучивање о што више ствари из њеног свакодневног живота.

Наведеном приступу сродан је приступ старања центриран ка односима (*relationship-centred care*), сматра Сабат и уоквирава га у осећања. Све особе – особа која има АБ, партнер из породице, практичар, волонтер, треба да креирају односе који подстичу осећања сигурности, континуитета, припадања, сврхе, постигнућа и важности (стр. 190). Приступ старања центриран ка односима указује на додатну димензију: перспективе и осећања особе коју Сабат одређује као партнера из породице. С тим у вези, он поставља питања: да ли партнер може задржати самопоштовање и избећи осећање неуспеха, те да ли постоје позитивни аспекти његовог/њеног ангажовања? На ова питања он одговара потврдно, наводећи да се уз саветовање и едукацију о АБ, код партнера смањују стрес и остали негативни аспекти бриге о особи са АБ, а затим увећава смисао старања и бриге о особи са АБ.

Последње поглавље књиге (*А на крају...*) сугерише да дијагнозу Алцхајмерове болести можемо посматрати као изазов и као прилику (стр. 202). Кораци које је потребно предузети, када се она постави јесу, сматра Сабат:

- Прихватање деменције и недостатака повезаних са њом, али не тако да они постану наш једини фокус
- Ослањање на преостале снаге особе која живи са АБ
- Увиђање суштине особе са АБ, уз схватање колико снаге она улаже да се бори против оштећења мозга које деменција изазива
- Стално подсећање колико особи са АБ може бити повређен понос и колико се може осећати осрамоћено и колико јој стога може бити потребна подршка (стр. 206).

Као што наслова ове књиге и обећава, она представља читко написан и користан текст о Алцхајмеровој болести. Сви поднаслови су у форми питања, иза којих следе одговори засновани на истраживањима, студијама случаја и примерима из рада са особама које живе са АБ. Поруче о нужности холистичких приступа, прилагођених свакој особи посебно, аутор понавља доследно кроз читаву књигу. Иако и други аутори заступају сличне приступе, значај њиховог инкорпорирања у политике и праксе не може се пренагласити. Стога је сваки

глас који допире из правца заступања и поштовања људских права особа са деменцијом од непроцењивог значаја.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Редакција часописа *Социјална политика* прихвата радове који су уређени на следећи начин.

Радови који нису усклађени са датим упутствима неће бити разматрани за објављивање у часопису.

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold* и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту **Times New Roman**, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*.

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

● **приликом навођења монографије/књиге фуснота мора садржати:**

- Име и презиме аутора, наслов рада курзивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.

● **приликом навођења чланака из часописа:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курзивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.

- Пример: Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.

● **приликом навођења зборника радова/поглавља из књиге:**

- Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курзивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.

- **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: Србија – *политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.

● **приликом навођења извора са Интернета** (не смеју прећи више од 10% коришћене литературе):

- Име и презиме аутора, наслов чланка курзивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.

- **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013

● **приликом навођења архивске грађе:**

- мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.

- **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.

● **приликом навођења прописа/закона:**

- Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.

- **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.

• **приликом навођења публикација у новинама:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања

- **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчилов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.

• **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**

- Исто, број стране

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55

• **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**

- Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.

Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фуснотама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - *Bold* (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - *Bold* (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – *Bold* (фонт

12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.sopolitika.rs.

Текстове слати у електронском облику на адресу:

redakcija@sopolitika.rs.

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публикавању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
364

СОЦИЈАЛНА политика = Social policy : часопис
за теорију и праксу социјалне политике и социјалног
рада / главни и одговорни уредник Зоран Васић.
- Год. 1 бр. 1 (1951) год. 47, бр. 3/4 (1992) ; год 48,
бр. 1 (2013) - . - Београд : Институт за политичке
студије, 1951-1992; 2013 - (Житиште : Ситопринт) - 24 см

Три пута годишње. – Од 1959. почиње двоструко
обележавање годишта, урачунате су године часописа
Весник рада (1946-1951). - Је наставак Весника рада
ISSN 0038-0091 – Социјална политика (Београд)
COBISS.SR-ID 118295